

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
GERARDA HOGANA
od 16. rujna 2021.¹

Predmet C-251/20

**Gtflix Tv
protiv
DR**

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Cour de cassation (Kasacijski sud, Francuska))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Pravosudna suradnja u građanskim stvarima – Uredba br. 1215/2012 – Objava komentara kojima se pravna osoba ocrnjuje na internetu – Tužbe za ispravljanje podataka, uklanjanje sadržaja i naknadu pretrpljene štete – Nadležnost za odlučivanje o tužbama za naknadu pretrpljene štete – Strateške tužbe protiv sudjelovanja javnosti (SLAPP)”

I. Uvod

1. Još od stupanja na snagu Briselske konvencije o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima² i različitih verzija Uredbe Bruxelles³, kojom je ta konvencija kasnije zamijenjena, tim čitavim korpusom „europiziranog” međunarodnog privatnog prava nastoji se povećati predvidljivost i sigurnost dodjeljivanja nadležnosti u građanskim stvarima sudovima pojedinačnih država članica. Nadležnost za određeni predmet briselskim se sustavom usto nastoji, gdje je to moguće, omogućiti što je moguće manjem broju pravnih sustava odnosno onima koji su najbliže povezani s tužbom.

2. Međutim, te je ciljeve doveo u pitanje niz predmeta koji sežu barem do odluke Suda u predmetu Shevill⁴ iz 1995. Najveći se problem javlja kada tužitelj zahtijeva naknadu štete na temelju izvanugovorne odgovornosti za klevetu i druge slične vrste objava, pri čemu je štetna radnja navodno uzrokovala štetu u više pravnih sustava. Ne čini se da postoji pravilo koje u takvim okolnostima na zadovoljavajući način ispunjava te potencijalno suprotstavljene ciljeve sigurnosti, predvidljivosti i brzine, s jedne strane, i izbjegavanja višestruke sudske nadležnosti, s druge strane. Te poteškoće povećava tehnološki razvoj u suvremenom svijetu, odnosno objavljivanje navodno klevetničkih ili na drugi način štetnih komentara na internetu.

¹ Izvorni jezik: engleski

² Briselska konvencija o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 1972., L 299, str. 32.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 15., str. 3.).

³ Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 2012., L 351, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 11., str. 289. i ispravci SL 2014., L 160, str. 40. i SL 2016., L 202, str. 57.)

⁴ Presuda od 7. ožujka 1995., Shevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61)

3. To je opća pravna pozadina složenih pitanja u pogledu nadležnosti koja otvara ovaj zahtjev za prethodnu odluku, koji se odnosi na tumačenje članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012.

4. Zahtjev je upućen u okviru spora između Gtflixa Tv, društva sa sjedištem u Češkoj Republici koje djeluje u zabavnoj industriji za odrasle, i osobe DR, koja je redatelj, producent i distributer pornografskih filmova te ima domicil u Mađarskoj, u pogledu naknade štete za navodno uvredljive izjave koje je osoba DR iznijela na nekoliko internetskih stranica i foruma. Prije razmatranja činjenica ili meritornih pravnih pitanja potrebno je izložiti relevantni pravni okvir.

II. Pravni okvir

A. Međunarodno pravo

5. Pariška konvencija za zaštitu industrijskog vlasništva, potpisana 20. ožujka 1883., revidirana u Stockholmu 14. srpnja 1967. te izmijenjena 28. rujna 1979. (*Zbirka međunarodnih ugovora Ujedinjenih naroda*, sv. 828., br. 11851, str. 305.) odnosi se na industrijsko vlasništvo u najširem smislu tog pojma te obuhvaća patente, žigove, industrijske dizajne, korisne modele, uslužne žigove, trgovačka imena, oznake zemljopisnog podrijetla i suzbijanje nepoštenog tržišnog natjecanja.

6. Članak 10.a te konvencije propisuje:

„1. Zemlje Unije obvezne su državljanima tih zemalja osigurati djelotvornu zaštitu od nepoštenog tržišnog natjecanja.

2. Svako tržišno natjecanje protivno poštenoj industrijskoj ili trgovačkoj praksi čini nepošteno tržišno natjecanje [...]

3. Osobito se zabranjuju:

1. svi postupci koji po svojoj prirodi na bilo koji način stvaraju zabunu u pogledu poduzeća, proizvoda i industrijske ili trgovačke djelatnosti konkurenta;

2. lažni navodi u gospodarskom prometu koji su takve prirode da dovode na zao glas poduzeće, proizvode i industrijsku ili trgovačku djelatnost konkurenta;

3. oznake ili navodi čija upotreba u gospodarskom prometu može dovesti javnost u zabludu u pogledu prirode, proizvodnog postupka, karakteristika, namjene ili količine proizvoda.”
[neslužbeni prijevod]

B. Pravo Unije

1. Uredba br. 1215/2012

7. Uvodne izjave 13. do 16. i 21. Uredbe br. 1215/2012 glase:

„(13) Među postupcima na koje se primjenjuje ova Uredba i državnim područjima država članica mora postojati povezanost. Sukladno tome, zajednička se pravila o nadležnosti moraju, u načelu, primjenjivati ako tuženik ima domicil u državi članici.

(14) Na tuženika koji nema domicil u državi članici općenito se primjenjuju nacionalna pravila o nadležnosti koja su važeća na državnom području države članice suda pred kojim je pokrenut postupak.

Međutim, s ciljem osiguranja zaštite potrošača i zaposlenih, radi zaštite nadležnosti sudova država članica u situacijama u kojima imaju isključivu nadležnost i [radi] poštivanja autonomije stranaka, određena pravila o nadležnosti iz ove uredbe trebala bi se primjenjivati bez obzira na domicil tuženika.

(15) Pravila o nadležnosti trebala bi biti što je moguće više predvidiva i zasnovana na načelu da se nadležnost općenito temelji na domicilu tuženika. Nadležnost bi uvijek trebala postojati na temelju toga, osim u nekim točno određenim slučajevima u kojima glavni predmet spora ili autonomija stranaka [zahtijevaju primjenu drukčije poveznice]. Samostalno se mora utvrditi domicil pravne osobe, kako bi se zajednička pravila učinila transparentnijima i izbjegli sukobi nadležnosti.

(16) Pored domicila tuženika, trebale bi postojati alternativne osnove nadležnosti temeljene na uskoj povezanosti između suda i tužbe ili [radi] olakšavanja pravilnog sudovanja. Postojanje uske povezanosti trebalo bi osigurati pravnu sigurnost i spriječiti mogućnost da tuženik bude tužen pred sudom države članice [koji nije mogao razumno predvidjeti]. [To je važno] posebno u slučajevima u vezi izvanugovornih obveza koje nastaju iz povrede privatnosti i [prava osobnosti], uključujući klevetu.

[...]

(21) U interesu usklađenog sudovanja, potrebno je smanjiti mogućnost [usporednih] postupaka i osigurati da se ne donose proturječne odluke u različitim državama članicama. Trebao bi postojati jasan i učinkovit mehanizam rješavanja slučajeva litispendencije i povezanih tužbi, te za sprječavanje problema koj[i] proizlaze iz nacionalnih različitosti u vezi određivanja trenutka za koji se smatra da je postupak započeo. U smislu ove Uredbe, taj trenutak bi se trebao utvrditi autonomno.”

8. Pravila o nadležnosti nalaze se u poglavlju II. navedene uredbe, koje sadržava članke 4. do 34.

9. Članak 4. stavak 1. Uredbe br. 1215/2012, koji pripada odjeljku 1. poglavlja II., naslovljenom „Opće odredbe”, glasi:

„Podložno ovoj Uredbi, osobe s domicilom u državi članici, bez obzira na njihovo državljanstvo, tuže se pred sudovima te države članice.”

10. Članak 5. stavak 1. te uredbe, koji se nalazi u odjeljku 1. poglavlja II., propisuje:

„Osobe koje imaju domicil u državi članici mogu biti tužene pred sudovima druge države članice, samo na temelju pravila iz odjeljaka 2. do 7. ovog poglavlja.”

11. Tekst članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 sadržajno je identičan tekstu članka 5. točke 3. Uredbe Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 2001., L 12, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 30.), koja je stavljena izvan snage Uredbom br. 1215/2012, te odgovara tekstu članka 5. točke 3. Briselske konvencije. Ta odredba, koja se nalazi u odjeljku 2. poglavlja II. Uredbe br. 1215/2012, naslovljenom „Posebna nadležnost”, predviđa:

„Osoba s domicilom u državi članici može biti tužena u drugoj državi članici:

[...]

2. u stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima pred sudom mjesta u kojem je nastala ili može nastati štetna radnja;”

12. Članak 30. Uredbe br. 1215/2012 glasi:

„1. Ako povezani postupci teku pred sudovima različitih država članica, svaki sud osim suda koji je prvi pokrenuo postupak može zastati s postupkom.

2. Ako teče postupak pred sudom koji je prvi pokrenuo postupak koji je prvostupanjski sud, svaki drugi sud može također, na zahtjev jedne od stranaka, odbiti nadležnost ako [je] sud koji je prvi pokrenuo postupak nadležan u stvarima o kojima je riječ te ako njegovo pravo omogućuje spajanje postupaka.

3. Za potrebe ovog članka, postupci se smatraju povezanim ako među njima postoji toliko bliska veza da postoji interes da se odvijaju zajedno i da bude donesena jedna sudska odluka, kako bi se izbjegla opasnost donošenja proturječnih sudskih odluka zbog vođenja odvojenih postupaka.”

2. Uredba (EZ) br. 864/2007

13. U uvodnoj izjavi 7. Uredbe (EZ) br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze („Rim II”)⁵ navedeno je:

„(7) Područje primjene u materijalnom smislu i odredbe ove Uredbe bi trebale biti u skladu s Uredbom Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima⁶ („Bruxelles I’) te s instrumentima koji uređuju koje se pravo primjenjuje na ugovorne obveze.”

⁵ SL 2007., L 199, str. 73. (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 6., str. 73.)

⁶ SL 2001., L 12, str. 1. (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 30.)

14. Članak 4. te uredbe, naslovljen „Opće pravilo”, glasi:

„1. Ako nije drukčije propisano ovom Uredbom, pravo koje se primjenjuje na izvanugovornu obvezu nastalu iz protupravnog postupanja je pravo one države u kojoj šteta nastane, bez obzira na to u kojoj državi je nastao događaj koji je prouzročio nastalu štetu te bez obzira na državu ili države u kojoj nastanu posredne posljedice tog događaja.

2. Međutim, ako osoba kojoj je utvrđena odgovornost i osoba koja je pretrpjela štetu u trenutku nastanka štete imaju uobičajeno boravište u istoj državi, primjenjuju se propisi te države.

3. Ako je iz svih okolnosti slučaja jasno da je protupravno postupanje očito jače povezano s državom različitom od one iz stavaka 1. i 2., primjenjuju se propisi te druge države. Očito se jača veza s drugom državom može temeljiti posebno na prethodno postojećem odnosu između stranaka, kao što je primjerice ugovor, koji je u uskoj vezi s tim protupravnim postupanjem.”

15. Članak 6. te uredbe, naslovljen „Nelojalna konkurencija i radnje koje ograničavaju slobodu tržišnog natjecanja”, u stavcima 1. i 2. propisuje:

„1. Pravo koje se primjenjuje na izvanugovornu obvezu nastalu zbog nelojalne konkurencije je pravo one države u kojoj je došlo do štetnog djelovanja na odnose između konkurenata ili skupne interese potrošača ili postoji vjerojatnost štetnog djelovanja.

2. Ako nelojalna konkurencija utječe isključivo na interese konkretnog takmaca, primjenjuje se članak 4.”

C. Francusko pravo

16. U francuskom pravu nepošteno tržišno natjecanje podrazumijeva svako pretjerano korištenje slobode poduzetništva primjenom postupaka koji se protive pravilima i običajima te nanose štetu. Jedan od priznatih oblika nepoštenog tržišnog natjecanja čini ocrnjivanje, koje se, u skladu sa sudskom praksom francuskog Kasacijskog suda, sastoji u objavi informacija koje će konkurenta vjerojatno dovesti na zao glas⁷. Taj je delikt – koji se razlikuje od klevete – uređen francuskim pravilima o građanskoj odgovornosti.

III. Činjenično stanje iz glavnog postupka i zahtjev za prethodnu odluku

17. Gtflix Tv je društvo sa sjedištem u Češkoj Republici koje proizvodi i distribuira, eufemistički rečeno, televizijske sadržaje za odrasle. Osoba DR je redatelj, producent i distributer pornografskih filmova, s domicilom u Mađarskoj. Njezini se filmovi prikazuju na internetskim stranicama smještenima u Mađarskoj čiji je ona vlasnik.

18. Osoba DR navodno je redovito objavljivala komentare kojima je nastojala ocrniti društvo Gtflix Tv na nekoliko internetskih stranica i foruma. Društvo Gtflix Tv dostavilo je osobi DR formalan zahtjev da povuče te komentare. Budući da ih nije povukla, društvo Gtflix Tv je protiv

⁷ Cass. com., 24. rujna 2013., br. 12-19.790. Vidjeti također cass. com., 18. listopada 2016., br. 15-10.384; cass. com., 15. siječnja 2020., br. 17-27.778; i cass. com., 4. ožujka 2020., br. 18-15.651.

nje pokrenulo skraćeni postupak pred predsjednikom Tribunala de grande instance, Lyon (Okružni sud u Lyonu, Francuska). Društvo Gtflix Tv u tom je postupku zahtijevalo da se osobi DR naloži da:

- pod prijetnjom novčane kazne, prestane s radnjama kojima se ocrnjuje društvo Gtflix Tv i njegova internetska stranica i da na odnosnim forumima objavi pravnu napomenu na francuskom i engleskom;
- društvu Gtflix Tv dopusti da objavi komentar na forumima kojima osoba DR upravlja;
- društvu Gtflix Tv plati simboličan iznos od jednog eura kao naknadu imovinske štete i jednog eura kao naknadu neimovinske štete.

19. Tuženik je osporavao nadležnost francuskog suda. Tribunal de grande instance, Lyon (Okružni sud u Lyonu) u tom se pogledu složio s tuženikom.

20. Društvo Gtflix Tv je protiv tog rješenja podnijelo žalbu Couru d'appel de Lyon (Žalbeni sud u Lyonu, Francuska), pri čemu je zahtjev za naknadu štete povećalo na privremeni iznos od 10 000 eura na ime imovinske i neimovinske štete pretrpljene u Francuskoj. Žalbeni sud je presudom od 24. srpnja 2018. potvrdio nenadležnost francuskih sudova.

21. Žalitelj je potom podnio kasacijsku žalbu Couru de cassation (Kasacijski sud, Francuska). Društvo Gtflix Tv pred tim sudom osporava presudu Žalbenog suda od 24. srpnja 2018., kojom je utvrđeno da su nadležni češki, a ne francuski sudovi, jer, prema njegovu mišljenju, sudovi države članice stječu nadležnost za razmatranje predmeta koji se odnose na štetu koju su na državnom području te države članice uzrokovali internetski sadržaji čim ti sadržaji ondje postanu dostupni. Cour d'appel de Lyon (Žalbeni sud u Lyonu) povrijedio je članak 7. točku 2. Uredbe br. 1215/2012 isključivši nadležnost francuskih sudova uz obrazloženje da nije dovoljno da su navodno uvredljivi komentari koji su objavljeni na internetu dostupni u području nadležnosti suda pred kojim je postupak pokrenut, već moraju biti i od određenog interesa za osobe koje borave u toj državi članici.

22. Čini se da sud koji je uputio zahtjev smatra da odluka Coura d'appel de Lyon (Žalbeni sud u Lyonu) doista sadržava pogrešku koja se tiče prava, ali da je proglašenje francuskih sudova nenadležnima za razmatranje zahtjeva za ispravljanje ili uklanjanje komentara ipak opravdano. Naime, iz presude od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766), proizlazi da puka činjenica da se spornim podacima može pristupiti iz određene države ne znači da se zahtjev za ispravljanje ili uklanjanje podataka može podnijeti sudovima te države članice. Naravno, taj je zaključak donesen u kontekstu postupka zbog klevete. Međutim, s obzirom na to da se temeljio na sveprisutnoj naravi takvih podataka, taj se zaključak čini po analogiji primjenjivim na zahtjeve za uklanjanje ili ispravljanje izjava koje (navodno) vjerojatno čine ocrnjivanje.

23. Međutim, sud koji je uputio zahtjev pita može li tužitelj, koji istodobno djeluje u svrhu ispravljanja podataka, uklanjanja sadržaja i naknade neimovinske i imovinske štete, zahtjev za naknadu štete povezane s postojanjem opisanog nepoštenog tržišnog natjecanja podnijeti sudovima svake države članice na čijem je državnom području sadržaj objavljen na internetu bio ili jest dostupan ili pak taj zahtjev za naknadu štete mora podnijeti sudu koji je nadležan naložiti ispravljanje podataka i uklanjanje uvredljivih komentara.

24. S obzirom na te okolnosti, Cour de cassation (Kasacijski sud) odlučio je prekinuti postupak i Sudu uputiti sljedeće prethodno pitanje:

„Trebali li odredbe članka 7. točke 2. Uredbe (EU) br. 1215/2012 tumačiti na način da osoba koja – smatrajući da su joj povrijeđena prava širenjem uvredljivih primjedbi na internetu – pokrene postupak ne samo za ispravljanje podataka i uklanjanje sadržaja nego i za naknadu posljedice neimovinske i imovinske štete, može od sudova svake države članice na čijem je državnom području dostupan ili je bio dostupan sadržaj objavljen na internetu tražiti naknadu štete prouzročene na državnom području te države članice u skladu s presudom od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. [(C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 51. i 52.)], ili treba, u skladu s presudom od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan [(C-194/16, EU:C:2017:766, t. 48.)], podnijeti zahtjev za naknadu štete sudu koji je nadležan naložiti ispravljanje podataka i uklanjanje uvredljivih komentara?”

IV. Analiza

25. Za početak treba istaknuti da puka činjenica da je jednim zahtjevom obuhvaćeno više vrsta potraživanja ne utječe na to koja su pravila o nadležnosti primjenjiva na svako od tih potraživanja jer se zahtjev po potrebi može podijeliti⁸. Osim toga, treba naglasiti da se pitanje koje sud koji je uputio zahtjev postavlja u glavnom postupku odnosi – iako je tužitelj istaknuo više vrsta potraživanja – samo na određivanje sudova koje treba smatrati nadležnima za razmatranje tužbe za naknadu štete zbog ocrnjivanja.

26. U tom pogledu treba podsjetiti na to da članak 7. točka 2. Uredbe br. 1215/2012, odstupajući od članka 4. te uredbe koji nadležnost za meritorno rješavanje spora dodjeljuje sudovima države članice u kojoj tuženik ima domicil, propisuje da u stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima osoba s domicilom u državi članici može biti tužena u drugoj državi članici pred sudom mjesta u kojem je nastala ili može nastati štetna radnja⁹.

27. Budući da taj članak 7. točka 2. Uredbe br. 1215/2012 ponavlja tekst i ciljeve članka 5. točke 3. Uredbe br. 44/2001 i, još ranijeg, članka 5. točke 3. Briselske konvencije, mora se smatrati da način na koji Sud tumači potonje dvije odredbe jednako vrijedi i za članak 7. točku 2.¹⁰

28. U skladu s ustaljenom sudskom praksom Suda, pravilo o posebnoj nadležnosti predviđeno u članku 5. točki 3. Briselske konvencije i u članku 5. točki 3. Uredbe br. 44/2001 temelji se na postojanju posebno bliske veze između spora i sudova mjesta u kojemu se štetni događaj dogodio ili bi se on mogao dogoditi, koja opravdava dodjeljivanje nadležnosti tim sudovima radi pravilnog suđenja i procesne ekonomije¹¹. U stvarima povezanim sa štetnim radnjama, deliktima ili kvazideliktima obično je najprikladnije da o predmetu odlučuju sudovi mjesta u kojem je nastao ili mogao nastati štetni događaj, osobito zbog fizičke blizine i lakoće izvođenja dokaza¹².

⁸ Vidjeti, za primjer u postupku pred sudom Unije, rješenje od 12. lipnja 2012., Strack/Komisija (T-65/12 P, EU:T:2012:285).

⁹ Tužitelji preferiraju tu mogućnost zato što se, s pravom ili ne, znaju bojati da će sudovi države članice u kojoj tuženik ima domicil biti zaštitnički pristrani prema tuženiku ili zato što žele izbjeći eventualne dodatne troškove koje uzrokuje sudjelovanje u postupku na daljinu.

¹⁰ Vidjeti u tom pogledu presude od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 39.), od 25. listopada 2012., Folien Fischer i Fofitec (C-133/11, EU:C:2012:664, t. 31. i 32.), od 13. ožujka 2014., Brogsitter (C-548/12, EU:C:2014:148, t. 19.) i od 9. srpnja 2020., Verein für Konsumenteninformation (C-343/19, EU:C:2020:534, t. 22.).

¹¹ Vidjeti u tom pogledu presude od 1. listopada 2002., Henkel (C-167/00, EU:C:2002:555, t. 46.), od 16. svibnja 2013., Melzer (C-228/11, EU:C:2013:305, t. 26.), od 3. travnja 2014., Hi Hotel HCF (C-387/12, EU:C:2014:215, t. 28.) i od 21. svibnja 2015., CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, EU:C:2015:335, t. 39.); od 17. lipnja 2021., Mittelbayerischer Verlag (C-800/19, EU:C:2021:489, t. 27.).

¹² Vidjeti u tom pogledu, primjerice, presudu od 16. svibnja 2013., Melzer (C-228/11, EU:C:2013:305, t. 27.).

29. Međutim, s obzirom na to da ta odredba odstupa od temeljnog načela koje se trenutačno nalazi u članku 4. Uredbe br. 1215/2012 da su nadležni sudovi tuženikova domicila, članak 7. točka 2. mora se usko tumačiti, a ne na način da tumačenje premašuje slučajeve koji su izričito predviđeni tom uredbom¹³.

30. Međutim, iz jednako ustaljene sudske prakse Suda proizlazi da pojam „mjesto u kojem se štetni događaj dogodio ili može dogoditi”¹⁴ treba tumačiti na način da se odnosi na dva različita mjesta, to jest na ono u kojem je šteta nastala i na ono u kojem je nastupio događaj koji je uzrokovao štetu (koje se još naziva i mjestom uzročnog događaja), a svako od njih može, ovisno o okolnostima, dati osobito koriste indicije u pogledu dokaza i upravljanja postupkom¹⁵. Stoga, u slučaju u kojem su mjesta u kojima su te poveznice smještene različita, tuženika se može tužiti, prema tužiteljevu izboru, pred sudom jednog ili drugog od navedenih mjesta¹⁶.

31. Prethodno pitanje postavljeno u ovom predmetu odnosi se samo na određivanje mjesta u kojem je šteta nastala.

32. Sud je u tom pogledu utvrdio da tu poveznicu čini mjesto u kojem je događaj koji je uzrokovao štetu proizveo svoje štetne učinke, to jest mjesto u kojem se šteta uzrokovana neispravnim proizvodom doista očitovala¹⁷. Međutim, to se mjesto može razlikovati ovisno o konkretnoj prirodi prava koje je navodno povrijeđeno¹⁸.

33. Primjerice, Sud je u bitnome utvrdio, u kontekstu prijevare koja utječe na vrijednost financijskih certifikata, koji se, s obzirom na to da čine nematerijalnu imovinu, nužno pohranjuju na poseban bankovni račun koji se naziva računom za vrijednosne papire, da sudove nadležne na temelju mjesta nastanka štete čine sudovi mjesta u kojem tužitelj ima domicil, kada taj bankovni račun vodi banka koja ima sjedište u području nadležnosti tih sudova¹⁹. Međutim, Sud je smatrao da to rješenje nije primjenjivo ako se tužitelj žali na financijsku štetu koja je posljedica odluka o ulaganju donesenih pod utjecajem informacija koje su netočne, nepotpune i zavaravajuće te koje su lako dostupne na globalnoj razini ako društvo koje je izdalo predmetne financijske instrumente nije podlijegalo zakonskim obvezama objavljivanja u državi članici u kojoj se nalazi sjedište banke ili investicijskog društva u čijem je registru upisan račun vrijednosnih papira.²⁰

¹³ Vidjeti u tom pogledu presude od 27. rujna 1988., Kalfelis (189/87, EU:C:1988:459, t. 19.) ili od 15. siječnja 2004., Blijdenstein (C-433/01, EU:C:2004:21, t. 25.) i presudu od 16. svibnja 2013., Melzer (C-228/11, EU:C:2013:305, t. 24.); i od 12. rujna 2018., Löber (C-304/17, EU:C:2018:701, t. 17. i 18.). Međutim, u skladu sa sudskom praksom Suda, nužnost strogog tumačenja pravila o posebnoj nadležnosti samo znači da pravila predviđena u članku 7. ne treba tumačiti šire nego što to zahtijeva njihov cilj. Vidjeti, u tom pogledu, presude od 16. studenoga 2016., Schmidt (C-417/15, EU:C:2016:881, t. 28.) ili od 25. ožujka 2021., Obala i lučice (C-307/19, EU:C:2021:236, t. 76.).

¹⁴ Uzročni događaj se definira kao okolnost koja je uzrokovala štetu. Vidjeti presudu od 16. srpnja 2009., Zuid-Chemie (C-189/08, EU:C:2009:475, t. 27.).

¹⁵ Vidjeti u tom pogledu presude od 9. srpnja 2020., Verein für Konsumenteninformation (C-343/19, EU:C:2020:534, t. 23. i 38.) ili od 17. lipnja 2021., Mittelbayerischer Verlag (C-800/19, EU:C:2021:489, t. 29.). Sud je na toj osnovi, kako ću objasniti, priznao nadležnost sudovima mjesta u kojem se nalazi središte oštećenikovih interesa, iako taj kriterij ne postoji u Uredbi br. 1215/2012.

¹⁶ Vidjeti u tom pogledu presude od 16. siječnja 2014., Kainz (C-45/13, EU:C:2014:7, t. 23.) i od 29. srpnja 2019., Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635, t. 25.).

¹⁷ Vidjeti u tom pogledu presudu od 16. srpnja 2009., Zuid-Chemie (C-189/08, EU:C:2009:475, t. 27.).

¹⁸ Vidjeti u tom pogledu presude od 3. listopada 2013., Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635, t. 32.) i od 22. siječnja 2015., Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, t. 29.).

¹⁹ Vidjeti presudu od 28. siječnja 2015., Kolassa (C-375/13, EU:C:2015:37, t. 55.). U toj presudi Sud pojam „bankovni račun” koristi bez dodatnog pojašnjenja. Međutim, valja istaknuti da je taj pojam generičan. Budući da ga Sud u navedenoj presudi koristi u jednini, može se zaključiti da misli na posebnu vrstu računa. S obzirom na specifičnu narav financijskih proizvoda o kojima je bila riječ u tom predmetu, prešutno, ali nužno se čini da se radilo o računu za vrijednosne papire na koji su se certifikati pohranjivali jer je upravo na tom računu zabilježen pad vrijednosti certifikata te se šteta za tužitelja na njemu očitovala.

²⁰ Presuda od 12. svibnja 2021., Vereniging van Effectenbezitters (C-709/19, EU:C:2021:377, t. 37.).

34. Sud je u presudi Shevill, koja se odnosila na navodnu neimovinsku štetu uzrokovanu novinskim člankom objavljenim u nekoliko država članica, utvrdio da oštećenik tužbu za naknadu štete protiv izdavača može podnijeti ili sudovima države u kojoj izdavač klevetničkog članka ima poslovni nastan, koji su nadležni dodijeliti naknadu za cjelokupnu štetu uzrokovanu klevetom, ili sudovima svake od država u kojima je članak objavljen te u kojima je ugled žrtve, kako ona navodi, narušen, koji su nadležni odlučiti samo u pogledu štete uzrokovane u državi u kojoj se nalaze²¹. To posljednje pravilo nadležnosti ponekad opisuju – posebno njegovi kritičari – na način da se njime utvrđuje načelo podjele nadležnosti koje se praktično može nazvati „mozaičnim pristupom” nadležnosti²².

35. Sud je nakon toga, u predmetu eDate, morao razmatrati pitanje međunarodnog klevetničkog sadržaja objavljenog na internetu. U tom je pogledu utvrdio da se te situacije razlikuju od onih izvan interneta zbog, s jedne strane, moguće sveprisutnosti internetskog sadržaja i, s druge strane, poteškoća pri pouzdanom i preciznom utvrđivanju opsega internetske distribucije te stoga pri određivanju štete nastale isključivo u jednoj državi članici²³. U skladu s time, Sud je presudio da ako internetska stranica na kojoj se nalazi sporni sadržaj ne poduzme nikakve mjere ograničavanja, nadležnost za meritorno razmatranje zahtjeva za naknadu štete, i to u odnosu na cjelokupnu štetu, treba imati sud mjesta u kojem navodni oštećenik ima središte svojih interesa, zbog toga što je to mjesto u kojem se najbolje može ocijeniti utjecaj internetskog sadržaja na pojedinčeva prava osobnosti²⁴. Sud smatra da to mjesto načelno, ali ne nužno, odgovara oštećenikovu uobičajenom boravištu. Međutim, pojedinac središte svojih interesa može imati u državi članici u kojoj nema uobičajeno boravište ako drugi čimbenici, kao što je obavljanje profesionalne djelatnosti, upućuju na postojanje izrazito bliske veze s tom državom²⁵.

²¹ Presuda od 7. ožujka 1995., Shevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61, t. 33.). U kontekstu klevete putem novinskog članka objavljenog u nekoliko država ugovornica, Sud je u pogledu određivanja mjesta nastanka uzročnog događaja utvrdio da to mjesto čini mjesto u kojem izdavač odnosnih novina ima poslovni nastan jer je to mjesto iz kojeg je štetni događaj proizašao te iz kojeg je klevetnički članak izdan i stavljen u optjecaj. *Ibidem* t. 24.

²² Laazouzi, M., „L’extension du for européen aux personnes morales victimes d’atteintes aux droits de la personnalité sur Internet”, *JCP G*, br. 49, 4. prosinca 2017., str. 2225.

²³ Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 45. i 46.)

²⁴ Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 48.). Sud je to rješenje potom opravdao činjenicom da pojam „središte interesa odnosno osobe” podrazumijeva mjesto u kojem je nastala najznačajnija šteta prouzročena sadržajem objavljenim na internetu. Presuda od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 33.). To je rješenje također nedavno potvrđeno u presudi od 17. lipnja 2021., Mittelbayerischer Verlag (C-800/19, EU:C:2021:489, t. 31.). Doduše, Sud je smatrao da pojam „mjesto u kojem se dogodio štetni događaj” ne označava mjesto u kojem tužitelj ima domicil ili u kojem se nalazi „pretežiti dio njegove imovine” na temelju puke činjenice da je tamo pretrpio financijsku štetu proizašlu iz gubitka dijela svoje imovine do kojeg je došlo u drugoj državi ugovornici. Vidjeti u tom pogledu presude od 10. lipnja 2004., Kronhofer (C-168/02, EU:C:2004:364, t. 21.) i od 16. lipnja 2016., Universal Music International Holding (C-12/15, EU:C:2016:449, t. 35.). U bitnome, logika na kojoj se temelji ova sudska praksa jest da se mjesto u kojem se dogodio štetni događaj ne može pretpostaviti: „takvo je dodjeljivanje nadležnosti opravdano ako je mjesto tužiteljeva domicila doista i mjesto uzročnog događaja ili mjesto nastanka štete”. Presude od 12. rujna 2018., Löber (C-304/17, EU:C:2018:701, t. 25., moje isticanje) i u tom pogledu od 12. svibnja 2021., Vereniging van Effectenbezitters (C-709/19, EU:C:2021:377, t. 29.). Međutim, treba naglasiti da, s jedne strane, u slučaju klevete, tužitelj nije pretrpio samo financijsku štetu nego također i prije svega neimovinsku štetu. S druge strane, u predmetu Bolagsupplysningen i Ilsjan, Sud nije utvrdio da je središte interesa poveznica koju bi trebalo primijeniti u svim okolnostima. Naime, kako bi došao do zaključka da „kriterij ‚središte interesa oštećene stranke’ odražava mjesto u kojem je nastala najznačajnija šteta prouzročena sadržajem objavljenim na internetu u smislu članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012”, Sud se temeljio na pretpostavci da se svaka povreda prava osobnosti „općenito [...] najviše osjeća u središtu interesa odnosno osobe”. Moje isticanje. Iz toga se dakle može zaključiti da Sud nije otklonio mogućnost da u određenim okolnostima mjesto u kojem je šteta nastala *zapravo* nije mjesto u kojem se nalazi središte interesa dotične osobe.

²⁵ Vidjeti u tom pogledu presudu od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 49.). Budući da opravdanje za primjenu te poveznice predstavlja, u skladu s točkom 42. presude Bolagsupplysningen i Ilsjan, činjenica da se, osobito kada je riječ o internetskom sadržaju, takva povreda najviše osjeća u središtu interesa odnosno osobe, imajući u vidu ugled koji ona uživa u tom mjestu, pojam središta interesa mora se shvaćati na način da podrazumijeva, konkretno, mjesto u kojem odnosna osoba uživa najvažnije ekonomske, političke, društvene ili jednostavno međuljudske pogodnosti svojeg ugleda.

36. Sud je u točki 51. presude eDate utvrdio da tužitelj, osim na temelju te poveznice, postupak može pokrenuti i pred sudovima svake od država članica na čijem je državnom području sporni internetski sadržaj bio ili jest dostupan. Ti su sudovi nadležni samo u pogledu štete uzrokovane na državnom području države članice u kojoj se nalaze²⁶.

37. Dakle, na temelju te sudske prakse, osoba koja se smatra žrtvom povrede pravâ osobnosti uzrokovane klevetom počinjenom na internetu može postupak pokrenuti u trima mjestima u kojima će odnosni nacionalni sudovi biti nadležni za cjelokupnu štetu, to jest u mjestu tuženikova boravišta, mjestu nastanka uzročnog događaja – koje čini mjesto u kojem je odlučeno da se sporna poruka objavi, bilo izričito ili prešutno²⁷ – i mjestu središta tužiteljevih interesa. Ta osoba postupak može pokrenuti i pred nekoliko drugih sudova odnosno u različitim državama članicama u kojima je predmetna objava bila ili jest *dostupna*, ali će relevantni nacionalni sudovi biti nadležni samo za štetu nastalu na području predmetne države članice.

38. Mogućnost pokretanja postupka pred sudovima svake od država članica na čijem je državnom području bio ili jest dostupan internetski sadržaj potvrđena je i primijenjena na internetske povrede autorskog prava – zbog toga što su ti sudovi u najboljem položaju, kao prvo, utvrditi je li to pravo zapravo povrijeđeno i, kao drugo, utvrditi prirodu štete – u trima presudama: Pinckney²⁸, Hejduk²⁹ i Hi Hotel HCF³⁰. Osobito, Sud je u presudi Hejduk taj zaključak donio protivno mišljenju nezavisnog odvjetnika P. Cruza Villalóna, koji je smatrao da bi takvo načelo doprinijelo stvaranju pravne nesigurnosti za stranke³¹. Sud je u svakoj od tih presuda svoje stajalište opravdao time da zaštita autorskog prava najčešće podliježe načelu teritorijalnosti, to jest time da prava država članica sankcioniraju samo povrede autorskog prava počinjene na njihovu državnom području³².

39. Naposljetku, od Suda je u predmetu Bolagsupplysningen i Ilsjan zatraženo, u prvom pitanju, da odredi je li analiza sadržana u presudi eDate primjenjiva na pravnu osobu koja želi ishoditi ispravljanje navodno netočnog sadržaja objavljenog na internetskoj stranici i uklanjanje povezanih komentara s foruma koji se nalazi na toj internetskoj stranici te naknadu navodno pretrpljene štete.

40. Sud je u tom pogledu odlučio, u odnosu na zahtjeve za ispravljanje i uklanjanje, da se pravilo o nadležnosti prema kojem su, u skladu s presudom eDate, za meritorno odlučivanje o cjelokupnoj pretrpljenoj šteti nadležni sudovi države članice u kojoj se nalazi središte oštećenikovih interesa, primjenjuje i na pravne osobe, neovisno o tome je li odnosni sadržaj takav da može uzrokovati

²⁶ Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 51.). Sud je u pogledu određivanja mjesta nastanka uzročnog događaja u kontekstu internetske povrede prava utvrdio da ga ne čini mjesto u kojem je poruka stavljena u optjecaj, nego mjesto u kojem je (izričito ili prešutno) odlučeno da ju se objavi, a za pretpostaviti je da je to mjesto sjedišta društva koje upravlja internetskom stranicom na kojoj je sporna poruka objavljena, mjesto u kojem je ta internetska stranica smještena ili mjesto boravišta njezina vlasnika. Vidjeti, u pogledu povrede autorskog prava na internetu, presudu od 22. siječnja 2015., Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, t. 25.) i, u kontekstu oglasa koji povrjeđuju žig, presudu od 19. travnja 2012., Wintersteiger (C-523/10, EU:C:2012:220, t. 38.). Međutim, Sud u kontekstu neispravnih proizvoda smatra da mjesto nastanka uzročnog događaja nije mjesto u kojem je odlučeno da se proizvod stavi u promet, već, načelno, mjesto njegove proizvodnje. Vidjeti presudu od 16. siječnja 2014., Kainz (C-45/13, EU:C:2014:7, t. 26.).

²⁷ Taj bi se kriterij, koji se u bitnome temelji na objektivnoj predodžbi pojma objave, možda mogao doraditi kako bi se u obzir uzeo subjektivniji pristup koji je Sud razvio u području intelektualnog vlasništva u pogledu radnje priopćavanja javnosti, u presudama od 8. rujna 2016., GS Media (C-160/15, EU:C:2016:644, t. 35. i 48. do 55.) i od 22. lipnja 2021., YouTube i Cyando (C-682/18 i C-683/18, EU:C:2021:503, t. 68., 81. do 89.).

²⁸ Presuda od 3. listopada 2013., Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635, t. 36. i 45.)

²⁹ Presuda od 22. siječnja 2015., Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, t. 22. i 36.)

³⁰ Presuda od 3. travnja 2014., Hi Hotel HCF (C-387/12, EU:C:2014:215, t. 39.)

³¹ Mišljenje nezavisnog odvjetnika P. Cruza Villalóna u predmetu Hejduk (C-441/13, EU:C:2014:2212, t. 43.)

³² Vidjeti točke 36. i 39. mišljenja nezavisnog odvjetnika P. Cruza Villalóna u predmetu Hejduk (C-441/13, EU:C:2014:2212).

imovinsku ili neimovinsku štetu³³. Sud je naveo da, u toj situaciji, središte poduzetnikovih interesa treba odražavati mjesto u kojem je njegov poslovni ugled najveći te ga stoga treba utvrditi s obzirom na mjesto u kojem obavlja glavni dio svoje gospodarske djelatnosti. U tom kontekstu, iako se središte interesa pravne osobe može poklapati s mjestom njezina statutarnog sjedišta – kada u državi članici u kojoj se to sjedište nalazi u potpunosti ili u bitnom dijelu obavlja svoju djelatnost i kada je, slijedom toga, ugled koji ondje uživa veći nego u svakoj drugoj državi članici – mjesto navedenog sjedišta ipak nije samo po sebi odlučujući kriterij u okviru takve analize³⁴.

41. Sud je u odgovoru na drugo pitanje, koje se odnosilo na to koji su sudovi nadležni odlučiti o zahtjevu za ispravljanje ili uklanjanje internetskih komentara, utvrdio da se takav zahtjev ne može podnijeti sudovima svake od uključenih država članica jer, s obzirom na „sveprisutnu narav podataka i sadržaja objavljenih na nekoj internetskoj stranici te činjenicu da je doseg njihove objave načelno neograničen [...], zahtjev za ispravljanje prvih i uklanjanje drugih *nije razdvojen*”³⁵. Sud je smatrao da se takav zahtjev može podnijeti samo sudovima kojima je dodijeljena nadležnost meritorno odlučiti o cjelokupnoj naknadi štete.

42. U tom kontekstu sud koji je uputio zahtjev pita bi li, s obzirom na razloge koje je Sud pružio kao opravdanje isključive nadležnosti određenih sudova u odnosu na *uklanjanje ili ispravljanje* spornog sadržaja, bilo prikladno tim sudovima priznati i isključivu nadležnost u odnosu na *naknadu štete*. To prešutno otvara pitanje je li Sud, u presudi od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766), htio ne samo *razlikovati* raniju sudsku praksu na taj način već i *potpuno odstupiti od nje* i tako napustiti mozaički pristup u pogledu zahtjeva za naknadu štete³⁶.

43. Za početak bih htio dati do znanja da, prema mojem mišljenju, tekst članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 ne onemogućuje napuštanje mozaičkog pristupa niti zahtijeva njegovo zadržavanje. Naime, kako je gore objašnjeno, u toj je odredbi samo utvrđeno, bez dodatnog pojašnjenja, načelo nadležnosti sudova mjesta u kojem je šteta nastala.

44. Kao drugo, na temelju presude Bolagsupplysningen i Ilsjan ne mogu donijeti zaključak o mozaičnom pristupu. Iako je nezavisni odvjetnik M. Bobek izričito pozvao Sud da preispita svoju sudsku praksu, Sud je u pogledu prvog pitanja, u okviru kojeg je mogao razmotriti pitanje zadržavanja mozaika nadležnosti u odnosu na zahtjeve za naknadu štete, oblikovao relativno kratak odgovor, osvrnuvši se samo na nacionalne sudove nadležne odlučivati o tužbama za ispravljanje ili uklanjanje komentara³⁷. Budući da se Sud, kako bi opravdao isključivu nadležnost

³³ Presuda od 17. listopada 2017. Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 36. i 38. Kako je Sud istaknuo u točki 37. te presude: „iako ona može, s obzirom na primjenjivo pravo, utjecati na popravljivost navodne štete, imovinska ili neimovinska narav štete ne utječe na utvrđenje središta interesa, kao mjesta u kojem sud može najbolje ocijeniti stvaran utjecaj objave na internetu i [njezinu] štetnu ili neštetnu narav.”

³⁴ Presuda od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 41.).

³⁵ Presuda od 17. listopada 2017., Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 48.). Moje isticanje

³⁶ Iako se ovaj predmet ne odnosi na to pitanje, pitanje primjene načela mozaičnih nadležnosti javlja se i u pogledu postupaka u kojima se ne zahtijeva uklanjanje ili ispravljanje sadržaja, već blokiranje pristupa sadržaju. Naime, kako bi opravdao svoje rješenje u pogledu postupaka za uklanjanje ili ispravljanje sadržaja, Sud se vodio jedinstvenom i nedjeljivom naravi zahtjeva za ispravljanje ili uklanjanje sadržaja, koju zahtjevi za blokiranje nemaju jer se blokiranje može geografski odrediti. Vidjeti presude od 15. rujna 2016., McFadden (C-484/14, EU:C:2016:689, t. 95.) i od 24. rujna 2019., Google (Teritorijalni doseg uklanjanja poveznica) (C-507/17, EU:C:2019:772, t. 73.).

³⁷ Vidjeti Bizer, A., „International jurisdiction for violations of personality rights on the internet: Bolagsupplysningen”, *Common Market Law Review*, izdanje 55(6), 2018., str. 1941. do 1957. Dok je Sud u okviru odgovora na drugo i treće pitanje u pogledu mogućnosti pokretanja postupka pred sudovima države članice u kojoj se nalazi središte interesa uputio na situaciju osobe koja je podnijela tužbu za ispravljanje određenih podataka i potpunu naknadu štete, u okviru odgovora na prvo pitanje uzeo je u obzir, kako proizlazi iz teksta odgovora, samo zahtjeve za ispravljanje ili uklanjanje sadržaja.

određenih sudova da odlučuju o tužbama za ispravljanje ili uklanjanje internetskog sadržaja, pozvao na jedinstvenu i nedjeljivu narav takvih tužbi, taj odgovor ne podrazumijeva nužno napuštanje mozaičnog pristupa u odnosu na tužbu za naknadu štete.

45. Primjerice, činjenica da je jedan nacionalni sud odlučio, na temelju propisa primjenjivih u državi članici u kojoj se nalazi te uzimajući u obzir, među ostalim, narav i dostupnost odnosnog sadržaja te ugled dotične osobe u toj državi članici, da tužitelju ne treba nadoknaditi štetu pretrpljenu na državnom području te države članice ne isključuje mogućnost da sud u drugoj državi članici odluči, na temelju drugih propisa i čimbenika, da se tužitelju nadoknadi šteta nastala u potonjoj državi. Lako je moguće zamisliti okolnosti u kojima tužitelj ne uspije u postupku u državi članici A zato što, primjerice, postoji velika vjerojatnost da je objavi pristupio samo veoma ograničen broj ljudi u toj državi ili zato što tužitelj u njoj nije imao stvaran ugled koji je trebalo zaštititi, a da istodobno uspije u postupku u državi članici B, u kojoj je više osoba moglo pročitati predmetnu objavu odnosno u kojoj tužitelj ima veći ugled koji je time povrijeđen ili se na njega utjecalo.

46. Budući da pravila o kleveti utvrđuju države članice u vlastitim pravnim porecima te da ona nisu usklađena, moguće je zamisliti i okolnosti u kojima se određene riječi u državi članici C smatraju klevetničkim, ali se takvima ne smatraju u državi članici D. Nasuprot tomu, kada je riječ o tužbama za ispravljanje ili uklanjanje istog internetskog sadržaja, ako bi nekoliko nacionalnih pravosudnih sustava donijelo međusobno proturječne presude, osobe koje upravljaju internetskom stranicom na kojoj je sporni sadržaj bio ili jest dostupan ne bi mogle istodobno postupiti u skladu sa svim tim presudama.

47. Točno je da Sud u točki 31. presude *Bolagsupplysningen i Ilsjan*, u kojoj govori o mozaičnom pristupu, spominje samo presudu *Shevill* kao presedan. Međutim, to mi se ne čini značajnim jer Sud ne upućuje uvijek na cijelu svoju raniju sudsku praksu³⁸.

48. S obzirom na to, najvjerojatnije je to da je Sud u presudi *Bolagsupplysningen i Ilsjan* namjerno izbjegao zauzeti stajalište o tome treba li mozaični pristup zadržati u odnosu na stvari koje se odnose na naknadu štete³⁹. Međutim, to ne znači da ne treba razmotriti pitanje prikladnosti tog rješenja.

49. Nezavisni odvjetnik M. Bobek je u svojem mišljenju u predmetu *Bolagsupplysningen i Ilsjan* zaključio da taj pristup ne pogoduje ni interesima stranaka ni općem interesu. Kao potporu tom stajalištu iznio je nekoliko argumenata u prilog napuštanju tog pristupa, od kojih je za tri vjerojatno da su relevantni za zahtjeve za naknadu štete.

³⁸ Nasuprot tomu, moglo bi se tvrditi da je točka 48. presude od 17. listopada 2017., *Bolagsupplysningen i Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766), u kojoj su izloženi razlozi koji su naveli Sud da načelo mozaične nadležnosti ne primijeni u stvarima koje se odnose na ispravljanje ili uklanjanje sadržaja, oblikovana tako da se opravda razlikovanje sudske prakse, a ne potpuno odstupanje od nje. Međutim, tekst te točke ne čini mi se toliko izričitim da se zaključi da je Sud nužno htio zadržati mozaični pristup u odnosu na zahtjeve za naknadu štete.

³⁹ Vidjeti također u tom pogledu L. Idot, „Compétence en matière délictuelle, commentaire”, *Europe*, br. 12, prosinac 2017., comm. 494 i Corneloup, S., Muir Watt, H., „Le for du droit à l’oubli”, *Rev. Crit. DIP*, 2018., str. 297. i 300.

50. *Kao prvo*, Sud nije uzeo u obzir, kada je rješenje iz presude Shevill primijenio na internetski sadržaj, specifičnost interneta, to jest činjenicu da internet svakom sadržaju koji se na njemu objavi daje sveprisutnu narav⁴⁰. U takvom kontekstu, primjena mozaičnog pristupa dovela bi do većeg broja nadležnih sudova, što bi autoru sadržaja otežalo predviđanje nadležnog suda u slučaju spora⁴¹.

51. *Kao drugo*, načelo mozaične nadležnosti stvorilo bi opasnost od fragmentacije zahtjeva unutar sudova država članica koji su nadležni samo za štetu uzrokovanu na njihovu državnom području. U praksi bi bilo teško međusobno uskladiti takve zahtjeve⁴².

52. *Kao treće*, širenje posebnih osnova za nadležnost ne bi pogodovalo zaštiti oklevetanih osoba jer one autore klevetničkog sadržaja ionako mogu tužiti u pravosudnim sustavima u kojima imaju središte svojih interesa, što im je najpraktičnije. S obzirom na to, takvo širenje može samo potaknuti primjenu strategija parničnog ugnjetavanja⁴³.

53. Priznajem da su ti argumenti itekako relevantni, posebice s obzirom na ciljeve Uredbe br. 1215/2012. Kao prvo, ta uredba u uvodnoj izjavi 21. predviđa da joj je cilj smanjiti mogućnost usporednih postupaka i osigurati da se ne donose proturječne odluke u različitim državama članicama. Kao drugo, iz uvodne izjave 15. te uredbe proizlazi da pravila o nadležnosti trebaju zajamčiti pravnu sigurnost. Kao treće, u skladu s uvodnom izjavom 16., ako postoje alternativne osnove nadležnosti različite od mjesta tuženikova boravišta, to je zato što je taj sud uže povezan s tužbom ili radi olakšavanja pravilnog sudovanja.

54. S obzirom na to, moglo bi se istaknuti da su se rješenja iz presuda Shevill i eDate odnosila na tumačenje Uredbe br. 44/2001, a ne Uredbe br. 1215/2012, kako bi se opravdalo napuštanje mozaičnog pristupa. Naime, uvodna izjava 16. potonje uredbe, koja je različita u odnosu na uvodnu izjavu 12. prvonavedene uredbe, naglašava važnost načela pravne sigurnosti u sporovima u vezi s izvanugovornim obvezama koje nastaju iz povrede privatnosti i prava osobnosti, uključujući klevetu, što može upućivati na to da je zakonodavac Unije htio odbaciti određene aspekte ranije sudske prakse Suda.

55. Međutim, takvo mi se tumačenje čini pomalo pretjeranim. Smatram da je taj dodatak najprikladnije tumačiti kao puko pojašnjenje cilja članka 7. Uredbe br. 1215/2012. Iz njega ne proizlazi da je za usvajanje te uredbe moguće smatrati da upućuje na to da mozaični pristup više ne odgovara pravnom stanju. Eventualno napuštanje tog pristupa stoga bi činilo odstupanje od postojeće sudske prakse.

56. Iako Sud ne primjenjuje strogu doktrinu presedana, svako značajno odstupanje od ustaljene sudske prakse ipak treba biti – i jest – iznimno. Međutim, točno je da je Sud odstupao od neke svoje ranije sudske prakse. To je bio slučaj, kako je istaknuo profesor F. Picod⁴⁴, primjerice, kada bi se pokazalo da je određeno tumačenje neke odredbe u praksi dovodilo do pravila koje nije bilo

⁴⁰ Nezavisni odvjetnik M. Bobek u točki 84. svojeg mišljenja iznosi još jedan argument u pogledu nedjeljivosti pravnih lijekova. Međutim, smatram da se taj argument odnosi samo na pravne lijekove za ispravljanje ili uklanjanje internetskog sadržaja.

⁴¹ Vidjeti u tom pogledu mišljenje nezavisnog odvjetnika M. Bobeka u predmetu Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554, t. 78. i 79.).

⁴² Vidjeti u tom pogledu mišljenje nezavisnog odvjetnika M. Bobeka u predmetu Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554, t. 80.).

⁴³ Vidjeti u tom pogledu mišljenje nezavisnog odvjetnika M. Bobeka u predmetu Bolagsupplysningen i Ilsjan (C-194/16, EU:C:2017:554, t. 85. do 88.).

⁴⁴ Picod, F., „Les revirements de jurisprudence de la Cour de justice de l'Union européenne”, *Intervention au Max Planck Institute Luxembourg for Procedural Law*, 14. lipnja 2017. Vidjeti također, o toj temi, Carpano, E., *Le revirement de jurisprudence en droit européen*, Bruylant, Bruxelles, 2012.

naročito djelotvorno⁴⁵ ili kada bi mu se nacionalni sudovi odgovorni za njegovu provedbu snažno protivili⁴⁶ ili kada bi to tumačenje u međuvremenu postalo zastarjelo zbog društvenog, političkog ili tehnološkog razvoja⁴⁷.

57. Međutim, budući da se načela proporcionalnosti i pravne sigurnosti primjenjuju i na Sud, unatoč tomu što Sud formalno ne priznaje nikakav strogi sustav presedana, do svakog takvog odstupanja od ranije sudske prakse može doći samo ako za to postoje ozbiljni razlozi i samo u mjeri u kojoj je to nužno. Osim toga, čak i kada takvi razlozi postoje, mjera u kojoj se odstupa od sudske prakse osobito treba biti namijenjena ograničavanju eventualnih retroaktivnih učinaka te ujedno mora poštovati načelo pravomoćnosti.

58. U ovom se predmetu stoga postavlja pitanje jesu li (doista) problematična obilježja mozaičnog pristupa toliko temeljna da opravdavaju njegovo napuštanje te, čak i ako jesu, ima li Sud na raspolaganju ijedan drugi pristup osim tog potencijalno dalekosežnog. Iako u potpunosti uvažavam snagu argumenata koje je nezavisni odvjetnik M. Bobek iznio u svojem mišljenju u predmetu *Bolagsupplysningen i Ilsjan*, nisam uvjeren da od sudske prakse proizašle iz presude *Shevill* treba na taj način odstupiti. To mišljenje temeljim na sljedećim razlozima.

59. *Kao prvo*, sveprisutna narav svakog sadržaja objavljenog na internetu nije novost⁴⁸. Točno je da su se društvene mreže znatno proširile od presude *eDate* iz 2011., ali Facebook je čak i u to vrijeme imao više od 500 milijuna korisnika, od kojih se polovica svakodnevno prijavljivala na njega⁴⁹.

60. *Kao drugo*, probleme koji proizlaze iz mogućnosti pokretanja postupaka pred nekoliko sudova treba objektivno sagledati. Naime, iz strogo pravne perspektive, mozaični pristup ne stvara nikakve probleme u pogledu usklađivanja različitih postupaka u slučaju njihove istodobnosti. Budući da je svaki nacionalni sud nadležan odlučiti samo o šteti nastaloj na državnom području države u kojoj se nalazi te da će zbog neusklađenosti pravila o kleveti svaki, logično, primjenjivati različito zakonodavstvo, odnosno ono koje se primjenjuje na svakom od tih državnih područja, ti postupci neće imati isti predmet, koji odgovara zahtjevu dotične osobe, i povod, koji se u skladu s pravom Unije odnosi na pravnu i činjeničnu osnovu tih zahtjeva⁵⁰.

61. Iz praktične perspektive, primjena mozaičnog pristupa ne dovodi do dodjeljivanja nadležnosti sudovima svih država članica, već samo sudovima država članica u kojima je sporni sadržaj dostupan⁵¹. Ovisno o tome kako pojam dostupnosti treba shvatiti, na što sudska praksa Suda ne daje jasan odgovor, neće svi sudovi svih država članica biti nadležni. Osim toga, čak i kada će nekoliko sudova biti nadležno, to ne znači nužno da će se utvrditi da je šteta nastala na državnom

⁴⁵ Presuda od 30. travnja 1996., *Cabanis-Issarte* (C-308/93, EU:C:1996:169, t. 34.)

⁴⁶ Vidjeti presudu od 17. listopada 1990., *HAG GF* (C-10/89, EU:C:1990:359, t. 10.) i presudu od 5. prosinca 2017., *M. A. S. i M. B.* (C-42/17, EU:C:2017:936, t. 13. do 14.; 16. do 20., 59. i 61.).

⁴⁷ Vidjeti presudu od 30. travnja 1996., *P./S.* (C-13/94, EU:C:1996:170, t. 13.) i mišljenje nezavisnog odvjetnika G. Tesaura u predmetu *P./S.* (C-13/94, EU:C:1995:444).

⁴⁸ Za usporedbu, čini se da prvo pitanje o posljedicama sveprisutnosti računalstva, koje je širi pojam, seže do članka koji je napisao M. Weiser, naslovljenog „The computer for the XXIst century” („Računalo 21. stoljeća”) i objavljenog u *Scientific American*, 1991., sv. 265., str. 3.

⁴⁹ <http://www.digitalbuzzblog.com/facebook-statistics-stats-facts-2011/>

⁵⁰ Vidjeti primjerice presudu od 2. ožujka 2017., *DI/EASO* (T-730/15 P, neobjavljenu, EU:T:2017:138, t. 86.). Slično tomu, s obzirom na to da pravila o nadležnosti ne pretpostavljaju primjenjivo pravo, mozaični pristup je načelno neutralan u pogledu opasnosti od pretjerane regulacije izazvane obvezom autora i izdavača sadržaja da osiguraju usklađenost sa zahtjevima zakonodavstva pojedinih država članica u kojima će sadržaj biti dostupan. Naime, činjenica da određeni sudovi imaju isključivu nadležnost ne prejudicira primjenjivo pravo. Iako to u praksi može biti fikcija, sudovi nadležni za cjelokupnu štetu teoretski bi trebali primjenjivati pravo različitih država članica u kojima je sadržaj dostupan kako bi odredili iznos štete koja se mora nadoknaditi.

⁵¹ Presuda od 17. listopada 2017., *Bolagsupplysningen i Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 47.)

području svih tih država članica. Kako sam već istaknuo, razina ugleda fizičke ili pravne osobe koja je navodno oklevetana⁵², način na koji je objavljen sadržaj sročan, njegova prezentacija⁵³, kontekst, upućivanja uz pomoć kojih je poruka oblikovana i broj posjetitelja iz odnosnih država članica koji su pristupili objavljenom sadržaju⁵⁴ čine elemente koji mogu navesti sud da utvrdi da odnosna osoba nije pretrpjela nikakvu štetu na području mjesne nadležnosti tog suda.

62. S obzirom na to, čini se da je problem koji mozaično načelo izaziva u stvarnosti uglavnom povezan s postojanjem opasnosti od parničnog ugnjetavanja. Veći broj nadležnih pravosudnih sustava stvara plodno tlo za strategije parničnog ugnjetavanja, a osobito za strateške tužbe protiv sudjelovanja javnosti (SLAPP, „recours bâillon” na francuskom)⁵⁵. Budući da svaka tužba zahtijeva od tuženika da joj posveti određenu energiju i sredstva, neovisno o njezinu meritumu, podnošenjem velikog broja tužbi, ili pukom prijetnjom njihova podnošenja, moguće je nanijeti štetu drugome (odnosno drugo društvo staviti u konkurentski nepovoljan položaj tako da mu se potroše vrijeme i sredstva).

63. Međutim, djelomičan razlog zbog kojeg neki beskrupulozni tužitelji u svoju korist mogu primjenjivati takve strategije jest činjenica da postojeći propisi država članica u pogledu naknade sudskih troškova često nisu dovoljno strogi u pogledu obveze neuspješne stranke da uspješnoj stranci nadoknadi štetu uzrokovanu, ovisno o slučaju, tužbom ili obijesnim protivljenjem tužiteljevim zahtjevima. Naime, ta pravila ne uzimaju uvijek dostatno u obzir neizravne troškove upravljanja postupkom (osobito troškove koji proizlaze iz poteškoća uzrokovanih sporom), iako ti troškovi u praksi mogu biti visoki, kako u materijalnom tako i u nematerijalnom smislu⁵⁶. Ako bi se ti troškovi sustavno i bolje nadoknađivali, osobito u slučajevima zlorabre postupka, tužitelje bi se odvratio od zlorabre mozaičnog načela jer bi bili u opasnosti da u slučaju neuspjeha u postupku moraju tuženiku platiti znatnu naknadu štete.

64. Osim toga, tuženici mogu poduzeti određene mjere kako bi se zaštitili od te vrste rizika. Primjerice, ovisno o kontekstu, oni mogu podnijeti negativnu deklaratornu tužbu sudu s punom nadležnošću⁵⁷. Budući da će taj sud biti nadležan odlučiti o šteti na cjelokupnom području Unije, primjena pravila Uredbe br. 1215/2012 koja se odnose na uzajamno priznavanje presuda sve će druge sudove lišiti nadležnosti za odlučivanje o šteti nastaloj na državnom području samo jedne države članice. Općenitije, stranke usto imaju mogućnost, na temelju članka 30. Uredbe br. 1215/2012, zatražiti prekid postupka ili čak odbijanje nadležnosti u slučaju povezanih zahtjeva, to jest zahtjeva koji su tako usko povezani da je prikladno razmotriti i riješiti ih zajedno

⁵² Točno je da internet povećava potencijalnu publiku za određenu poruku. Međutim, u smislu ugleda, to ne znači da je oklevetana osoba nužno poznata diljem Europe.

⁵³ Treba istaknuti da, primjerice, internetski korisnici iz različitih država članica ne gledaju iste elemente internetske stranice niti to čine s jednakom pozornošću. Vidjeti, primjerice, Miratech, *Étude internationale: les habitudes des internautes suivant les pays*, 2013.

⁵⁴ Vidjeti, primjerice, presudu Supreme Court of Ireland (Vrhovni sud Irske) od 15. ožujka 2012., *Coleman v. MGN Ltd.* [2012] IESC 20, u kojoj je taj sud utvrdio da nije bio nadležan za postupak zbog klevete na temelju sadašnjeg članka 7. točke 2. Uredbe Bruxelles jer nije bilo dokaza o tome da je ijedna osoba s boravištem u Irskoj doista pristupila odnosnom internetskom sadržaju.

⁵⁵ Vidjeti o toj temi Prings, G. W., „SLAPPs: Strategic Lawsuits Against Public Participation”, sv. 7. *Pace Envtl. L. Rev.* 1989., Canan P., „the SLAPP from a sociological Perspective”, sv. 7., *Pace Envtl. L. Rev.* 1989., 23; i Landry N. *SLAPP - Bâillonnement et répression judiciaire du discours politique*, Ecosociété, 2012.

⁵⁶ Čak se ni izravni troškovi ne uzimaju dostatno u obzir. Naime, najčešće se nadoknađuju samo troškovi standardne odvjetničke tarife, a odvjetnici često naplaćuju više, osobito kada se netko obrati međunarodnom odvjetničkom uredu kako ne bi morao komunicirati s raznim odvjetničkim uredima iz različitih zemalja. Osim toga, pravila o naknadi sudskih troškova često ne uzimaju u obzir činjenicu da stranka mora unaprijed platiti sve te troškove.

⁵⁷ Vidjeti, primjerice, presudu od 25. listopada 2012., *Folien Fischer i Fofitec (C-133/11, EU:C:2012:664)*. Mogućnost podnošenja negativne deklaratorne tužbe postoji, primjerice, u nizozemskom pravu, ali ne u francuskom pravu. Vidjeti Committee of experts on the Human Rights Dimensions of automated data processing and the different forms of artificial intelligence, *Studija o oblicima odgovornosti i pitanjima nadležnosti u vezi s primjenom građanskog i upravnog prava u stvarima koje se odnose na klevetu u državama članicama Vijeća Europe*, Council of Europe Study, DGI(2019)04, str. 24. Također vidjeti, o toj temi, Bouthinon-Dumas, H., De Beaufort, V., Jenny, F., Masson A., *Stratégie d'instrumentalisation juridique et concurrence*, Larcier, 2013., str. 37.

kako bi se izbjegla opasnost od donošenja proturječnih odluka u različitim postupcima⁵⁸. Posljedica toga je, među ostalim, to da će autor navodnog klevetničkog sadržaja biti pošteđen stresnog sudjelovanja u nekoliko postupaka istodobno.

65. Najvažnije od svega jest to da će parnična strategija utemeljena na podnošenju većeg broja tužbi rijetko biti od koristi tužiteljima jer oni ne raspolažu neograničenim sredstvima. Takve će strategije stoga uglavnom koristiti gospodarski subjekti koji raspolažu znatnim sredstvima. Međutim, njih nestanak mozaičnog načela neće spriječiti u korištenju takve vrste strategija. Primjerice, iz sudske prakse Suda proizlazi da kriterij središta interesa treba ocjenjivati na razini pojedinačnog pravnog subjekta.⁵⁹ Posljedično, kada je riječ o korporaciji ustrojenoj u obliku skupine društava koja imaju slične nazive tvrtki, primjena kriterija središta interesa u praksi će značiti da će svaki pravni subjekt u toj skupini (kojim ne mora nužno u potpunosti upravljati društvo majka) moći protiv autora sporne poruke podnijeti tužbu za naknadu štete sudovima države u kojoj ima središte svojih interesa⁶⁰.

66. *Kao treće*, nije posebno jasno bi li se mozaični pristup doista protivio ciljevima Uredbe br. 1215/2012. Naime, kako je naglašeno u presudi *Bolagsupplysningen i Ilsjan*, pravilom o posebnoj nadležnosti u stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima koje je predviđeno u članku 7. točki 2. Uredbe br. 1215/2012 ne nastoji se slabijoj strani pružiti povećana zaštita⁶¹. U skladu s time, načelno nije relevantno to da primjena mozaičnog pristupa može staviti jednu od stranaka u nepovoljan položaj.

67. Kada je riječ o, konkretnije, trima ciljevima odredbi Uredbe br. 1215/2012 koje se odnose na nadležnost, u pogledu cilja pravne sigurnosti utvrđenog u uvodnoj izjavi 15. Uredbe br. 1215/2012 valja istaknuti da Sud smatra da se on poštuje ako tuženik na temelju primjenjivog kriterija za dodjelu nadležnosti može odrediti pred kojim sudovima može biti tužen. Iz te se perspektive može istaknuti, kako je High Court of Australia (Vrhovni sud Australije) naglasio u znamenitoj presudi *Dow Jones and Company Inc v Gutnick*, da osoba koja odluči na internetu objaviti sadržaj koji je „dostupan” u svim državama članicama može očekivati da ju se tuži u svakoj od tih država članica⁶².

68. Međutim, točno je da je Sud u presudi od 12. svibnja 2021., *Vereniging van Effectenbezitters* (C-709/19, EU:C:2021:377, točki 34. i sljedećim točkama), kako se čini, cilju pravne sigurnosti dao određenu prednost pred svim drugim aspektima, uključujući onom povezanom s tekstom članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012. U biti, Sud je u toj presudi, koja se odnosila na tužbe za naknadu štete koja je zbog nedostatka informacija nanosena dioničarima, odbio tvrdnju da društvo može očekivati da će biti tuženo u mjestu gdje se nalaze računi vrijednosnih papira njegovih dioničara samo zbog toga što kriteriji u vezi s domicilom i mjestom u kojem se vode računi dioničarâ ne dopuštaju društvu izdavatelju predviđanje o međunarodno nadležnim sudovima pred kojima bi moglo biti tuženo jer bi to bilo protivno cilju iz uvodne izjave 16. Uredbe br. 1215/2012 da se, kako bi se zajamčilo načelo pravne sigurnosti, spriječi mogućnost da tuženik

⁵⁸ Neki pravni sustavi predviđaju mehanizme za sprječavanje takvih parničnih strategija, kao što je pravilo *forum non conveniens* u *common lawu*.

⁵⁹ Vidjeti u tom pogledu presudu od 17. listopada 2017., *Bolagsupplysningen and Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 41.).

⁶⁰ To vrijedi, primjerice, i u slučaju štete izazvane zabranjenim sporazumom između dobavljača. Naime, ako društvo majka dogovara kupnju sirovina, te sirovine najčešće plaćaju društva kćeri, koja ne moraju biti u isključivom vlasništvu društva majke. Dodatni troškovi uzrokovani zabranjenim sporazumom stoga će se očitovati na njihovim računima, a ne na računima društva majke. Dakle, ovisno o tome kako dana skupina društava organizira nabavu, oštećenici mogu biti društva majke ili svako pojedino društvo kći.

⁶¹ Vidjeti, u tom pogledu, presudu od 17. listopada 2017., *Bolagsupplysningen i Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 39.).

⁶² Vidjeti *Dow Jones and Company Inc v Gutnick* [2002] HCA 56; 210 CLR 575; 194 ALR 433; 77 ALJR 255 (10. prosinca 2002.), t. 39. („oni koji objavljuju informacije na internetu svjesni su činjenice da će objavljene informacije biti dostupne svima, bez zemljopisnog ograničenja”).

bude tužen pred sudom države članice koji mu nije bilo moguće razumno predvidjeti. Sud je zaključio da cilj predvidljivosti zahtijeva da, u slučaju društva koje je uvršteno na burzu poput onoga o kojem je bila riječ u tom predmetu, s obzirom na nastanak štete, može biti utvrđena samo nadležnost sudova država članica u kojima je to društvo, u svrhu svojeg uvrštenja na burzu, ispunilo zakonske obveze objavljivanja. Naime, takvo društvo jedino u tim državama članicama može razumno predvidjeti postojanje tržišta ulaganja i nastanak svoje odgovornosti.

69. Međutim, ne čini mi se da to rješenje neizravno dovodi u pitanje mozaični pristup. Ako je, s jedne strane, moguće smatrati, makar načelno⁶³, da se tržište ulaganja uvrštenog društva nalazi u mjestu gdje je ono uvršteno, zemljopisno „tržište” za mišljenje uvjetovano je dostupnošću tog mišljenja. S druge strane, moguće je istaknuti da rješenje iz presude *Vereniging van Effectenbezitters*, u vezi s nadležnošću sudova mjesta izdavanja dionica, koja proizlazi iz nadležnosti sudova mjesta u kojem tuženik ima boravište u skladu s člankom 4. Uredbe br. 1215/2012, dovodi do dodjeljivanja nadležnosti sudovima država članica čije će pravo biti ponajprije primjenjivo na spor. U tom smislu, to je rješenje u skladu s ciljem pravilnog sudovanja utvrđenog u uvodnoj izjavi 16. Uredbe br. 1215/2012. Međutim, nasuprot tomu, u stvarima koje se odnose na klevetu, primjenjivo pravo vjerojatno će biti pravo raznih država članica u kojima će poruka biti dostupna. Smatram da je to ključna razlika jer ako bi se mozaični pristup napustilo u stvarima u vezi s klevetom, tužitelj može biti onemogućen podnijeti tužbu sudovima država članica u kojima je odnosna poruka bila dostupna i stoga sudovima koji su sposobniji primijeniti ta različita prava i donijeti sva potrebna činjenična utvrđenja.

70. U svakom slučaju, čini se malo vjerojatnim da mozaični pristup dovede do ishoda koji je manje predvidljiv od ishoda, primjerice, primjene kriterija središta oštećenikovih interesa.⁶⁴ Doduše, može se činiti da je takav kriterij jednostavno primijeniti u odnosu na negospodarske subjekte jer središte interesa tih subjekata više-manje odgovara mjestu središta oštećenikova života i njegovih društvenih aktivnosti. Međutim, primjena tog kriterija čini se mnogo složenijom kada je riječ o gospodarskim subjektima jer postoje različita stajališta o tome što čini „interese” trgovačkog društva⁶⁵, što se očituje u razlici u pristupu koji zagovaraju teorija o nadređenosti interesa dioničara, s jedne strane, i teorija o uzimanju u obzir interesa svih dionika, s druge⁶⁶.

71. Kako bi se taj problem riješio, logika nalaže da pojam „središte interesa” pravne osobe odgovara mjestu njezina osnivanja jer je, s jedne strane, kleveta napad na čast, dostojanstvo i ugled osobe (a ne na njezine proizvode) te se, s druge strane, učinci eventualne štete njezinu ugledu očituju na njezinim financijskim računima⁶⁷. Takvo bi pravilo autoru objave o danj

⁶³ To jest ako se zanemari činjenica da neke dionice istog društva možda nisu uvrštene odnosno da se prodaju izvan burze na kojoj su uvrštene

⁶⁴ U tom se pogledu može navesti da se cilj predvidljivosti odnosi na autora navodnog klevetničkog sadržaja i osobu na koju se taj sadržaj odnosi. Vidjeti primjerice presudu od 17. listopada 2017., *Bolagsupplysningen i Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 35.).

⁶⁵ Određivanje točnog mjesta može biti još nepredvidljivije ako primjerice ono što je oklevetano nije naziv društva nego jedan od brojnih žigova koje koristi to društvo. S jedne strane, može se postaviti pitanje je li žig dio prava osobnosti za razliku od naziva društva. S druge strane, ako bi to bio slučaj, može li se primijeniti kriterij središta interesa ako se isti proizvodi prodaju pod različitim žigovima u različitim zemljama? Treba li iz toga zaključiti da različito središte interesa postoji za svaki žig čak i ako je Sud ranije utvrdio središte interesa predmetnog društva?

⁶⁶ Vidjeti, primjerice, Rönnegard, D., & Craig Smith, N., „Shareholder Primacy vs. Stakeholder Theory: The Law as Constraint and Potential Enabler of Stakeholder Concern”, u Harrison, J. S., Barney, J., Freeman, R., i Phillips, R. (urednici), *The Cambridge Handbook of Stakeholder Theory*, CUP, Cambridge, 2019., str. 117. do 131. i, na francuskom, Tchotourian, I., „Doctrine de l’entreprise et école de Rennes: La dimension sociétale, politique et philosophique des activités économiques affirmée – Présentation d’un courant de pensée au service de l’homme”, u Champaud, C. (urednik), *L’entreprise dans la société du 21e siècle*, Larcier, Bruxelles, 2013., str. 131. do 174.

⁶⁷ Primjerice, Sud je u presudi od 21. svibnja 2015., *CDC Hydrogen Peroxide* (C-352/13, EU:C:2015:335, t. 52. i 53.), utvrdio da, „[š]to se tiče štete koja se sastoji od dodatnih troškova plaćenih zbog umjetno visoke cijene, [mjesto nastanka štete] se nalazi, u načelu, tamo gdje je registrirano sjedište žrtve”.

pravnoj osobi omogućilo, u skladu s načelom pravne sigurnosti, da predvidi ishod primjene te poveznice jer je mjesto poslovnog nastana gospodarskog subjekta lako pronaći s obzirom na to da razni instrumenti prava Unije nalažu njegovo navođenje.

72. Međutim, Sud je umjesto toga zaključio da, „[i]ako se središte interesa pravne osobe može poklapati s mjestom njezina statutarnog sjedišta – kada u državi članici u kojoj se to sjedište nalazi u potpunosti ili u bitnom dijelu obavlja svoju djelatnost i kada je, slijedom toga, ugled koji ondje uživa veći nego u svakoj drugoj državi članici – utvrđenje navedenog sjedišta ipak nije samo po sebi odlučujući kriterij u okviru takve analize”⁶⁸. Relevantno je mjesto u kojem „pravna osoba o kojoj je riječ [obavlja] većinu svoje gospodarske djelatnosti”⁶⁹.

73. Naravno, pojam gospodarske djelatnosti je pomalo dvosmislen kada je riječ o korporacijama. Može ga se shvatiti na barem dva načina, to jest iz komercijalne perspektive, u smislu da označava mjesto u kojem gospodarski subjekt ostvaruje većinu svojih prodaja (ne ulazeći pritom uopće u raspravu o tome je li zarada ili pak prihod relevantan pokazatelj u tom pogledu jer se, među ostalim, kod društva koje provodi velike projekte diljem svijeta to može redovito mijenjati)⁷⁰, ili iz više industrijske perspektive, u smislu da označava mjesto u kojem se financijska, ljudska i tehnička sredstva potrebna da bi pravni subjekt obavljao svoju djelatnost povezuju i koriste za proizvodnju robe ili usluga koje se prodaju⁷¹. Naime, vjerojatno je da će ugled utjecati na odnose gospodarskog subjekta, ne samo s njegovim klijentima nego i sa svim njegovim dionicima (dioničari, vjerovnici, dobavljači, zaposlenici itd.). Primjerice, ugled može izravno utjecati na sposobnost društva da prikuplja sredstva na financijskim tržištima⁷² ili da se opskrbljuje.

74. Primjena takvog kriterija nužno se susreće s drugim praktičnim poteškoćama. Naime, neovisno o tome kako pojam gospodarske djelatnosti treba tumačiti, na informacije koje su tuženiku potrebne da bi odredio koji će sud biti nadležan na toj osnovi vrlo će se vjerojatno primjenjivati, kada je riječ o pojedincima, Uredba 2016/679⁷³, a kada je riječ o društvima, u

⁶⁸ Presuda od 17. listopada 2017., *Bolagsupplysningen i Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 41.)

⁶⁹ Presuda od 17. listopada 2017., *Bolagsupplysningen i Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766, t. 43.). U tom pogledu treba istaknuti da, kako se čini, Sud pojmu „središte interesa” daje značenje drukčije od onog koje mu je, primjerice, zakonodavac Unije pripisao u članku 3. stavku 1. Uredbe (EU) 2015/848 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2015. o postupku u slučaju nesolventnosti (SL 2015., L 141, str. 19. i ispravak SL 2016., L 349, str. 9.). Naime, pojam „središte glavnih interesa” u toj je odredbi definiran kao „mjesto gdje dužnik obavlja redovito poslovanje te koje može biti provjereno od trećih strana”.

⁷⁰ Iako iz te perspektive može biti privlačno smatrati da središte interesa društva treba biti mjesto u kojem ono ostvaruje najveću zaradu jer ono mora pokriti svoje troškove da bi opstalo, moje je mišljenje da središte interesa treba odgovarati mjestu u kojem društvo ostvaruje najveću komercijalnu maržu (prihod umanjen za troškove kupnje prodane robe ili usluga). Nadalje, može se javiti pitanje u odnosu na koji trenutak treba odrediti središte interesa pravne osobe – u odnosu na trenutak nastanka štete ili u odnosu na trenutak podnošenja tužbe.

⁷¹ Čini se da Sud u točki 42. presude od 17. listopada 2017., *Bolagsupplysningen i Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766), sugerira da je, u okolnostima tog predmeta, središte interesa navodnog oštećenika bilo u Švedskoj jer je on tamo obavljao većinu svojih djelatnosti. Međutim, Sud nije naveo je li pod „djelatnostima” mislio na tužiteljeve klijente ili na načine proizvodnje korištene kako bi se te klijente zadovoljilo.

⁷² Guimaraes, G., „The Corporate Ad; Wall Street’s Supersalesman”, *Industry Week*, 10. lipnja 1985., i Boistel, P., „La réputation d’entreprise: un impact majeur sur les ressources de l’entreprise”, *Management & Avenir*, sv. 17., br. 3, 2008., str. 9. do 25.

⁷³ Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (SL 2016., L 119, str. 1. i ispravci SL 2018., L 127, str. 2. i SL 2021., L 74, str. 35.)

određenoj mjeri poslovna tajna⁷⁴. Stoga je moguće pitati se hoće li određivanje nadležnih sudova tuženiku u praksi biti jednako teško na temelju kriterija središta interesa kao na temelju mozaičnog načela.

75. Kada je riječ o cilju da se smanji mogućnost usporednih postupaka (kako bi se osiguralo postojanje bliske veze između odnosnih sudova i spora ili radi olakšavanja pravilnog sudovanja), čini se da je stajalište Suda do sada bilo da primjena kriterija koji može dovesti do nadležnosti raznih sudova u različitim državama članicama u predmetima takve vrste nije problem ako primijenjeni kriterij daje nadležnost sudovima koji će vjerojatno biti u boljoj mogućnosti procijeniti nastalu štetu. Takvim se stajalištem doista postiže cilj pravilnog sudovanja naveden u uvodnoj izjavi 16. Uredbe br. 1215/2012, koji opravdava odstupanje od nadležnosti sudova mjesta tuženikova boravišta⁷⁵.

76. Moguće je istaknuti, primjerice, da je Sud u točki 43. presude od 3. listopada 2013., Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635), nakon što je uputio na cilj pravilnog sudovanja, utvrdio da su o tužbama za naknadu štete uzrokovane navodnom povredom autorskog prava nadležni odlučivati sudovi svih država članica u kojima je navodna šteta vjerojatno nastala ili bi mogla nastati, pod uvjetom da država članica u kojoj se dani sud nalazi štiti sadržaj zaštićen autorskim pravom na koji se tužitelj poziva⁷⁶.

77. Slično tomu, Sud je u točkama 33. i 34. presude od 29. srpnja 2019., Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635), zaključio da sudove pojedinih država članica na čijem se državnom području nalazi tržište na koje je povreda utjecala te u kojima je oštećenik, prema njegovim navodima, pretrpio štetu treba smatrati nadležnima odlučivati o tužbama za naknadu štete uzrokovane povredom članka 101. UFEU-a. Potom je dodao da „[t]o rješenje [...] odgovara ciljevima blizine i predvidljivosti pravila o nadležnosti jer, s jedne strane, sudovi države članice u kojoj se nalazi tržište na koje se utječe mogu najbolje ocijeniti te tužbe za naknadu štete i, s druge strane, gospodarski subjekt koji se protutržišno ponaša može razumno očekivati da će se protiv njega pokrenuti postupak pred sudovima mjesta u kojem su ta ponašanja narušavala pravila zdravog tržišnog natjecanja”.

78. Naposljetku, Sud je u točkama 56. i 57. presude od 5. rujna 2019., AMS Neve i dr. (C-172/18, EU:C:2019:674), prvo utvrdio da nadležnima za odlučivanje o tužbama zbog povrede treba smatrati sudove pojedinih država članica na čijem se državnom području nalaze potrošači ili trgovci kojima su reklame ili ponude na prodaju bile namijenjene, nakon čega je naveo da to rješenje „potvrđuje” činjenica da su ti sudovi zbog blizine spora i radi lakšeg izvođenja dokaza osobito sposobni donijeti odluku.

⁷⁴ Čak i kada se neke gospodarske informacije učine javno dostupnima na temelju obveza objavljivanja koje određenim društvima nameće Direktiva 2013/34/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 26. lipnja 2013. o godišnjim financijskim izvještajima, konsolidiranim financijskim izvještajima i povezanim izvješćima za određene vrste poduzeća, o izmjeni Direktive 2006/43/EZ Europskog parlamenta i Vijeća i o stavljanju izvan snage direktiva Vijeća 78/660/EEZ i 83/349/EEZ (SL 2013., L 182, str. 19.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 17., svezak 3., str. 253.), običnoj osobi koja je objavila komentare o određenom društvu može biti teško razumjeti informacije u vezi s tim društvom kako bi odredila središte njegovih interesa.

⁷⁵ U tom pogledu vidjeti, primjerice, presude od 5. lipnja 2014., Coty Germany (C-360/12, EU:C:2014:1318, t. 48.) i od 10. rujna 2015., Holterman Ferho Exploitatie i dr. (C-47/14, EU:C:2015:574, t. 73.). Točno je da je Sud utvrdio da se kriterij mjesta nastanka štetnog događaja ne može tumačiti toliko široko da obuhvaća svako mjesto u kojem se mogu osjetiti štetne posljedice događaja koji je već uzrokovao štetu u drugom mjestu. Međutim, Sud je to istaknuo ne kako bi isključio nadležnost sudova drugih država članica na čijem je području uzročni događaj također proizveo štetne posljedice, već kako bi isključio nadležnost sudova mjesta u kojem je oštećenik, prema njegovim navodima, pretrpio štetu nakon početne štete koja je nastala te koju je pretrpio u drugoj državi. Vidjeti presude od 19. rujna 1995., Marinari (C-364/93, EU:C:1995:289, t. 14. i 15.), od 9. srpnja 2020., Verein für Konsumenteninformation (C-343/19, EU:C:2020:534, t. 27. i 28.) i od 5. srpnja 2018., flyLAL-Lithuanian Airlines (C-27/17, EU:C:2018:533, t. 32.).

⁷⁶ U tom pogledu ističem da je, ako su, kako Sud ističe u točki 39. te presude, imovinska prava autora podvrgnuta načelu teritorijalnosti, razlog tomu činjenica da ta prava nisu potpuno usklađena te stoga podliježu različitim pravilima. Položaj autorskog prava iz te se perspektive stoga ne razlikuje od položaja prava osobnosti te osobito prava na zaštitu od klevete.

79. S obzirom na navedeno, nisam uvjeren ne samo da se mozaični pristup protivi ciljevima Uredbe br. 1215/2012 nego i da će primjena neke druge poveznice kojom se opravdava „pravilo o nadležnosti samo jednog suda” (kao što su mjesto tuženikova boravišta, mjesto nastanka štetnog događaja ili središte interesa) dovesti do određivanja sudova koji su nužno *u boljem položaju* odrediti ima li dani sadržaj klevetničku narav kao i razmjer nastale štete.

80. Naravno, postojat će određeni predmeti u kojima će klevetnička narav sadržaja biti nesporna. Međutim, to ne bi smjelo zanemariti činjenicu da se klevetnička narav sadržaja može različito doživljavati u pojedinim državama članicama. Primjerice, kada je riječ o članku kojim se neko društvo lažno optužuje za određene nepoštene poslovne ili porezne prakse, poruka tog članka može se različito doživljavati te stoga može imati različit utjecaj u pojedinim državama članicama⁷⁷.

81. Osim tog klasičnog problema različitosti kultura (koji objašnjava, primjerice, zašto društva u različitim državama članicama razvijaju različite marketinške strategije), neusklađenost zakonodavstva u pogledu klevete također može opravdati zadržavanje mozaičnog načela. Točno je da su sve države članice usvojile zakone protiv klevete, ali njihov sadržaj, način primjene i način na koji se šteta procjenjuje može se značajno razlikovati među državama članicama, što često odražava duboke razlike u predmetnoj pravnoj kulturi⁷⁸.

82. Posljedično, kako Komisija ističe, tužitelj može imati legitiman interes postupak pokrenuti pred sudom različitim od suda mjesta u kojem ima središte interesa, makar si time ograničio iznos naknade štete koju može dobiti. S jedne strane, s obzirom na to da su povrede privatnosti i prava osobnosti isključene iz područja primjene Uredbe br. 864/2007, primjenjivo pravo će se odrediti na temelju pravila međunarodnog privatnog prava koja se primjenjuju u državi članici svakog pojedinog nadležnog suda, a koja se mogu znatno međusobno razlikovati⁷⁹. S druge strane, gospodarski subjekt može poželjeti postupak pokrenuti pred sudovima država članica u kojima nastoji razviti svoje gospodarske djelatnosti, a ne pred sudovima država članica u kojima već uživa čvrst ugled, upravo zato što ga njegov ugled već štiti od najgrubljih oblika klevete ili zato što se nada da će donošenje presude u toj državi iskoristiti na tržištu vjerujući da će presuda lokalnog suda u toj državi članici u cjelini biti bolje medijski popraćena od odluke koju su donijeli sudovi države članice u kojoj se nalazi njegovo središte interesa⁸⁰.

83. Tvrdnja da bi bilo bolje sve zahtjeve za naknadu štete koncentrirati pri jednom sudu, koju, kako se čini, zagovaraju protivnici mozaičnog pristupa, zanemaruje stvarnost da zakoni država članica koji se odnose na klevetu te čak ni pravila za određivanje primjenjivog prava trenutačno nisu usklađeni.

⁷⁷ U pogledu opasnosti koju za ugled društva predstavljaju određene porezne prakse vidjeti, primjerice, PwC, *Tax Strategy and Corporate Reputation: A Business Issue*, 2013.

⁷⁸ Komisija je u svojem Prijedlogu uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima [COM(2010) 748 *final*] istaknula da su „predmeti u vezi s klevetom u kojima pojedinac navodi da su mu mediji povrijedili prava na osobnost ili privatnost posebno osjetljivi te države članice koriste međusobno različite pristupe za osiguravanje poštovanja raznih povrijeđenih temeljnih prava, kao što su ljudsko dostojanstvo, poštovanje privatnog i obiteljskog života, zaštita osobnih podataka, sloboda izražavanja i informiranja” [neslužbeni prijevod]. Slično tomu, prema profesoricama S. Corneloup i H. Muir Watt, pojedine pravne kulture se međusobno veoma razlikuju po tome koji status daju slobodi izražavanja i zaštiti privatnosti. Corneloup, S., Muir Watt, H., „Le for du droit à l’oubli”, *Rev. Crit. DIP*, 2018., str. 296. Vidjeti također Kramberger Škerl, J., „Jurisdiction in On-line defamation and Violations of Privacy: In search of a Right Balance”, *LeXonomica*, sv. 9., br. 2, 2017., str. 90.

⁷⁹ Vidjeti članak 1. stavak 2. točku (g) te uredbe.

⁸⁰ Ugled je jedan od ključnih čimbenika za proboj na novo tržište, ali on se ne očituje nužno odmah kroz povećanje prodaje. U pogledu pitanja pravnih komunikacijskih strategija, vidjeti Bouthinon-Dumas, H., Cheynel, N., Karila-Vaillant, C. i Masson, A., *Communication juridique et judiciaire de l’entreprise*, Larcier, 2015., stranicu 323. i sljedeće stranice.

84. Naime, u nedostatku usklađenosti u tim područjima, sudovi koji su isključivo nadležni odlučiti o cjelokupnoj šteti morat će primijeniti pravo svih država članica u kojima je navodna šteta vjerojatno nastala kako bi riješili pojedinačne zahtjeve za naknadu štete. To znači da će, u načelu, u odnosu na svaku od tih država članica morati uzeti u obzir primjenjivo pravo, ugled koji oštećenik uživa u danoj državi članici i način na koji javnost u njoj doživljava spornu poruku⁸¹.

85. S obzirom na to, može li se doista smatrati da je jedan sud u jednoj određenoj (ili odredivoj) državi članici s punom nadležnosti u boljoj mogućnosti provesti takvu ocjenu⁸²? Treba li umjesto toga smatrati da je postojanje većeg broja nadležnih sudova neizbježna posljedica prava tužitelja da, u skladu s načelom supsidijarnosti, njihov spor riješe sudovi koji su najsposobniji, zbog činjenice da su najbliži državnom području svake od država članica, utvrditi sve činjenice, uzimajući u obzir i međusobnu raznolikost zakona država članica koji se odnose na klevetu i njihovu kulturnu prilagođenost pravnoj tradiciji svake od tih država⁸³?

86. Naravno, u obzir treba uzeti i cilj predvidljivosti, ali smatram da je Sud mozaični pristup odlučio usvojiti upravo nakon što je taj cilj odvgnuo u odnosu na cilj pravilnog sudovanja⁸⁴.

87. Naposljetku, prije napuštanja mozaičnog pristupa u svakom bi slučaju bilo potrebno osigurati da ne postoje druga, manje dalekosežna rješenja od potpune izmjene sudske prakse. U tom smislu, možda bi bilo manje radikalno mozaični pristup kombinirati s takozvanim „kriterijem fokalizacije”, koji pravo Unije predviđa u određenim područjima⁸⁵.

88. Prema tom kriteriju, da bi sudovi određene države članice bili nadležni, sporni sadržaj mora ne samo biti dostupan na internetu već je nužno da je izričito usmjeren prema državnom području odnosne države članice. Primjena tog kriterija pomogla bi da se osigura da samo sudovi država članica prema kojima je sadržaj bio izričito usmjeren mogu biti nadležni na temelju članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012. To bi trebalo omogućiti, u skladu s ciljevima iz te odredbe, smanjenje broja nadležnih sudova i osiguranje određene razine pravne sigurnosti uz istodobno osiguranje toga da postoji bliska veza između sudova i spora čime se jamči dobro sudovanje.

⁸¹ Vidjeti u tom pogledu Bogdan, M., „Regulation Brussels Ia and Violations of Personality Rights on the Internet”, *Nordic Journal of International law*, sv. 87., 2018., str. 219.

⁸² U tom pogledu moram, s poštovanjem, izraziti neslaganje s argumentom Suda u točki 46. presude od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685), prema kojem nije uvijek tehnički moguće odrediti broj ljudi koji su pregledali poruku, odnosno taj mi se argument u najmanju ruku čini zastarjelim. Naime, vlasnici internetskih stranica obično koriste alate kao što je Google Analytics kako bi poboljšali svoju marketinšku politiku. Doduše, na taj način prikupljeni podaci donekle su približni jer, primjerice, neki korisnici koriste posredničke (*proxy*) poslužitelje. Međutim, navedeni vlasnici svejedno uvelike koriste te alate, što pokazuje da ih tržišni subjekti smatraju relevantnima. Primjerice, prema informacijama na Wikipediji, više od 10 milijuna internetskih stranica, odnosno više od 80 % svjetskog tržišta, koristi Google Analytics. Osim toga, podaci prikupljeni tim alatima ne čine mi se višima od onih prikupljenih drugim metodama kvantifikacije. Kako god bilo, Sud je u međuvremenu prihvatio da je moguće odrediti zemljopisnu lokaciju korisnika. Vidjeti presudu od 24. rujna 2019., Google (Teritorijalni doseg uklanjanja poveznica) (C-507/17, EU:C:2019:772, t. 73.).

⁸³ U uvodnoj izjavi 21. Uredbe br. 1215/2012 navedeno je da je cilj te uredbe smanjiti mogućnost usporednih postupaka. Upotreba glagola „smanjiti” upućuje na to da ta mogućnost ipak može postojati, osobito kada je potrebna za postizanje drugih ciljeva te uredbe. Osim toga, iz položaja te uvodne izjave proizlazi da bi se taj cilj trebao provesti pravilima koja se primjenjuju na litispencijiju i povezane postupke.

⁸⁴ Vidjeti presudu od 7. ožujka 1995., Shevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61, t. 31.).

⁸⁵ Vidjeti primjerice presude od 12. srpnja 2011., L'Oréal i dr. (C-324/09, EU:C:2011:474, t. 65.), od 21. lipnja 2012., Donner (C-5/11, EU:C:2012:370, t. 27.) i od 18. listopada 2012., Football Dataco i dr. (C-173/11, EU:C:2012:642, t. 39.).

89. Istina, Sud je načelno odbio primjenu kriterija fokalizacije u odnosu na primjenu članka 7. točke 2. zbog toga što, za razliku od članka 15. stavka 1. točke (c) Uredbe br. 44/2001 (sadašnji članak 17. stavak 1. točka (c) Uredbe br. 1215/2012), članak 5. točka 3. Uredbe br. 44/2001 (sadašnji članak 7. točka 2. Uredbe br. 1215/2012) ne zahtijeva da je odnosna aktivnost „usmjerena na” državu članicu u kojoj se nalazi sud pred kojim je postupak pokrenut⁸⁶.

90. Međutim, moguće je istaknuti, kao prvo, da činjenica da članak 7. točka 2. Uredbe br. 1215/2012 ne predviđa primjenu takvog uvjeta ne znači da ta okolnost ne može biti relevantna, u određenim posebnim okolnostima, za određivanje mjesta nastanka štete. Moguće je istaknuti, primjerice, da Sud u točki 42. presude Bolagsupplysningen i Ilsjan spominje činjenicu da je internetska stranica o kojoj je bila riječ u tom predmetu bila namijenjena tomu da je razumiju osobe koje borave u određenoj državi članici, što prema mišljenju suda upućuje na to da pri određivanju nadležnosti treba, barem u stvarima koje se odnose na klevetu, uzeti u obzir usredotočenost na tržišta konkretnih država članica.

91. Kao drugo, kada je riječ o povredama žiga, u članku 97. stavku 5. Uredbe (EZ) br. 207/2009⁸⁷ – koji predviđa iznimno pravilo o nadležnosti u vezi s povredama žiga – ne spominje se nikakav uvjet koji bi zahtijevao da je predmetna internetska stranica svoje aktivnosti usmjeravala prema toj državi članici da bi sudovi te države članice bili nadležni. Unatoč tomu, Sud je za potrebe određivanja nadležnosti u takvim predmetima nedavno izričito uzeo u obzir činjenicu da je predmetni internetski sadržaj – reklame i ponude na prodaju – bio ne samo dostupan potrošačima u određenim državama članicama već da im je bio i namijenjen⁸⁸.

92. Kao treće, kada je riječ o emitiranju televizijskih programa, Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP) utvrdio je, nakon razmatranja sadržaja Uredbe br. 44/2001, da je Švedska povrijedila članak 6. Europske konvencije o ljudskim pravima zato što je, u odnosu na televizijski sadržaj koji je, iako dostupan izvan Švedske, proizveden za švedsku javnost, trebala osobi koja je tim sadržajem navodno oklevetana omogućiti djelotvoran pristup sudovima⁸⁹. Dakle, čini se da ESLJP smatra da država oklevetanim osobama mora omogućiti pokretanje postupka pred sudovima pod isključivim uvjetom da je poruka usmjerena osobama koje borave u toj državi.

93. S obzirom na navedeno, moguće je smatrati da bi uporaba kriterija fokalizacije mogla činiti manje radikalnu promjenu u sudskoj praksi Suda od jednostavnog odbacivanja ili napuštanja mozaičkog pristupa. Njegovom bi se uporabom usto izbjeglo dodjeljivanje nadležnosti sudovima druge države članice u slučaju postojanja tek slabe veze između spornog internetskog sadržaja i štete koju je on navodno nanio tužitelju ili u slučaju u kojem tužitelj oportunistički nastoji iskoristiti tehničku činjenicu da je sporni sadržaj objavljen na internetu kako bi osigurao da mu tužbu razmatra za njega povoljniji sud. Osim toga, primjenom takvog kriterija, koja tekstom članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 nije izričito isključena, mogla bi se postići i bolja ravnoteža između cilja blizine i cilja smanjenja broja nadležnih sudova⁹⁰.

⁸⁶ Presude od 3. listopada 2013., Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635, t. 42.) i od 22. siječnja 2015., Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, t. 33.)

⁸⁷ Uredba Vijeća (EZ) br. 207/2009 od 26. veljače 2009. o žigu Zajednice (kodificirana verzija) (SL 2009., L 78, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 17., svezak 1., str. 226.). Ta je uredba zamijenjena Uredbom (EU) 2017/1001 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. lipnja 2017. o žigu Europske unije (SL 2017., L 154, str. 1.) čiji je članak 125. stavak 5. u bitnome jednak članku 97. stavku 5. Uredbe (EZ) br. 207/2009.

⁸⁸ Presuda od 5. rujna 2019., AMS Neve i dr. (C-172/18, EU:C:2019:674, t. 56. i 65.)

⁸⁹ ESLJP, 1. ožujka 2016., Arlewin protiv Švedske, CE:ECHR:2016:0301JUD002230210

⁹⁰ U tom pogledu vidjeti, u bitnome, mišljenje nezavisnog odvjetnika N. Jääskinena u predmetu Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:400, t. 68.).

94. Stoga, sve u svemu, valja priznati da je uzaludno tražiti savršeno rješenje za slučajeve međunarodne klevete. Iskustvo to pokazuje. Postoje poteškoće kako kod mozaičnog pristupa tako i kod pristupa priznavanja nadležnosti „samo jednom sudu”. Međutim, nakon donošenja presude u predmetu Shevill iz 1991., Sud je načelno izabrao mozaični pristup. Prema mojem mišljenju, taj se pristup ne može smatrati toliko očito pogrešnim ili nezadovoljavajućim da sudsku praksu utemeljenu na tom pristupu sada treba odbaciti ili da od nje treba odstupiti.

95. U svakom slučaju, smatram da nije prikladno da Sud u ovom predmetu zauzme stajalište u pogledu toga treba li mozaički pristup zadržati, poboljšati ili čak odbaciti. Naime, u slučaju iz glavnog postupka tužitelj ne navodi da sporni sadržaj čini klevetu, već tvrdi da povrjeđuje francuske propise koji se odnose na ocrnjivanje (*dénigrement* na francuskom jeziku), što je oblik zlonamjerne neistine⁹¹. Osim toga, čini se da sud koji je uputio zahtjev ne dovodi u pitanje tu kvalifikaciju⁹².

96. U francuskom pravu ocrnjivanje ne spada pod povredu prava osobnosti, već je obuhvaćeno pravilima o nepoštenom tržišnom natjecanju.⁹³ Osobito, ocrnjivanje se u francuskom pravu razlikuje od klevete utoliko što kleveta zahtijeva da kritika narušava čast, dostojanstvo ili ugled fizičke ili pravne osobe, dok se ocrnjivanje sastoji od javnog diskreditiranja proizvoda gospodarskog subjekta, bilo da je riječ o konkurentu ili ne, s ciljem utjecanja na kupovne obrasce klijenata.⁹⁴

97. Doduše, ta posebna obilježja francuskog prava *sama po sebi* ne utječu na način na koji treba tumačiti članak 7. točku 2. Uredbe br. 1215/2012. Međutim, tužiteljeva odluka da se, umjesto na klevetu, osloni na tu kvalifikaciju znači, prešutno, ali nužno, da je šteta koja se navodi strogo ekonomske naravi⁹⁵.

98. Prema sudskoj praksi Suda, u slučaju povrede ekonomskih prava koja proizlaze iz zakona različitih država članica, sudovi tih država članica nadležni su za odlučivanje o šteti prouzročenoj na njihovu državnom području s obzirom na to da su ti sudovi u najboljem položaju ocijeniti jesu li ta prava stvarno povrijeđena i odrediti narav prouzročene štete⁹⁶.

⁹¹ Prema francuskom pravu, o ocrnjivanju je riječ kada konkurent širi informacije s ciljem da svojeg konkurenta diskreditira, osim ako se te informacije odnose na pitanje od općeg interesa, ako su one dostatno činjenično potkrijepljene ili su izražene s određenim odmakom. Vidjeti Griel, J.-P., „Entreprises - Le dénigrement en droit des affaires La mesure d'une libre critique”, *JCP ed. G*, n° 19-20, 8. svibnja 2017., doct. 543 i Cass. Com., 9. siječnja 2019., n° 17-18350.

⁹² Doduše, sud koji je uputio zahtjev u svojem zahtjevu za prethodnu odluku navodi da je rješenje koje je u presudi od 17. listopada 2017., *Bolagsupplysningen i Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766), upotrijebljeno u kontekstu navodne povrede prava osobnosti primjenjivo na nepošteno tržišno natjecanje koje proizlazi iz navodnog širenja izjava kojima se nastoji ocrniti na internetskim forumima. Međutim, smatram da u pogledu prava Unije postoji znatna razlika između tvrdnje o povredi prava osobnosti u odnosu na tvrdnju o povredi ekonomskih prava.

⁹³ Iz nedavne sudske prakse Suda proizlazi da se pristup u vezi sa središtem interesa posebno odnosi na situaciju u kojoj pojedina osoba tvrdi da su joj povrijeđena prava osobnosti. Vidjeti u tom pogledu presudu od 17. lipnja 2021., *Mittelbayerischer Verlag* (C 800/19, EU:C:2021:489, t. 31.).

⁹⁴ Usto, u francuskom pravu ocrnjivanje u određenim okolnostima može činiti zlouporabu vladajućeg položaja. Presuda *Coura d'appel de Paris* (Žalbeni sud u Parizu, Francuska) br. 177 od 18. prosinca 2014., *Sanofi e.a. c. Autorité de la concurrence* (RG No 2013/12370). Sud je u presudi od 23. siječnja 2018., *F. Hoffmann-La Roche i dr.* (C-179/16, EU:C:2018:25), također utvrdio da je sporazum između dvaju konkurenata, koji su na tržište stavljali dva konkurentna proizvoda, o davanju donositeljima odluka informacija kojima se nastojalo ocrniti činio ograničenje tržišnog natjecanja s obzirom na cilj.

⁹⁵ Isti čin može u pravu Unije biti različito kvalificiran te stoga podložan različitim sustavima, pod uvjetom da su kriteriji koji se koriste za kvalifikaciju, ciljevi tih sustava i opseg zaštite koji svaki pruža međusobno različiti. Vidjeti, po analogiji, presudu od 27. siječnja 2011., *Flos* (C-168/09, EU:C:2011:29, t. 34.).

⁹⁶ Vidjeti primjerice presudu od 3. travnja 2014., *Hi Hotel HCF* (C-387/12, EU:C:2014:215, t. 39.)

99. Osobito, iz sudske prakse Suda proizlazi da se tužba koja se odnosi na kršenje propisa o nepoštenom tržišnom natjecanju može podnijeti sudu bilo koje države članice u kojoj je to djelovanje dovelo ili moglo dovesti do štete na području nadležnosti suda pred kojim je postupak pokrenut⁹⁷. Točnije, ako se tržište na koje utječe protutržišno ponašanje nalazi u državi članici na čijem je području navodno nastala šteta, valja smatrati da se mjesto nastanka štete, radi primjene članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012, nalazi u toj državi članici⁹⁸.

100. Budući da će ocrnjivanje vjerojatno utjecati na tržišta na kojima se, s jedne strane, pružaju usluge koje su predmet ocrnjivanja i, s druge strane, na tržišta na kojima je poruka kojom se ocrnjuje bila dostupna, mišljenja sam da bi se, u glavnom postupku, francuske sudove trebalo smatrati nadležnima ako društvo Gtflix Tv doista ima značajan broj klijenata s boravištem u Francuskoj te ako su sporne poruke objavljene na francuskom ili engleskom, s obzirom na to da broj osoba koje u toj državi članici razumiju navedene jezike nije moguće smatrati zanemarivim.⁹⁹

101. To je rješenje u skladu s ciljevima blizine i pravilnog sudovanja koji se nastoje postići Uredbom br. 1215/2012, a koji se spominju u njezinoj uvodnoj izjavi 16. Naime, sudove koji su nadležni na temelju članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012, to jest, u okolnostima o kojima je riječ u glavnom postupku, sudove mjesta boravišta svakog pojedinog klijenta koji je vjerojatno pristupio spornom sadržaju te ga razumio, treba smatrati najprikladnijima za razmatranje je li ocrnjivanje doista promijenilo ponašanje tih klijenata¹⁰⁰. Ono je u skladu i sa zahtjevom predvidljivosti jer svaki poduzetnik mora očekivati, kada u javnom sadržaju spomene konkurenta, da ga se može tužiti pred sudovima svih država članica u kojima je taj sadržaj bio ili jest dostupan i u kojima je taj konkurent imao klijente.

102. Naposljetku i povrh svega, tom rješenju u prilog ide zahtjev usklađenosti tumačenja pravila o nadležnosti i pravila o primjenjivom pravu predviđen u uvodnoj izjavi 7. Uredbe Rim II¹⁰¹. Naime, iako kolizijska pravila koja se primjenjuju na klevetu nisu usklađena, Uredbom Rim II ipak su objedinjena kolizijska pravila koja se odnose na nepošteno tržišno natjecanje¹⁰².

⁹⁷ Vidjeti, u tom pogledu, presudu od 5. lipnja 2014., *Coty Germany* (C-360/12, EU:C:2014:1318, t. 57.).

⁹⁸ Presuda od 29. srpnja 2019., *Tibor-Trans* (C-451/18, EU:C:2019:635, t. 33.)

⁹⁹ Prema studiji naslovljenoj „Eurobarometer - Europeans and their Languages, 2012” („Eurobarometer – Europljani i njihovi jezici, 2012.”), koju je provelo društvo TNS Opinion & Social na zahtjev Komisijine Glavne uprave za obrazovanje i kulturu, Glavne uprave za prevodenje i Glavne uprave za usmeno prevodenje, 34 % francuskog stanovništva navodi da može razumjeti razgovor na engleskom jeziku. Smatram da je takav postotak dovoljan za zaključak da će francuski potrošači vjerojatno razumjeti poruku koja je na engleskom objavljena na forumu koji posjećuju.

¹⁰⁰ Vidjeti, u tom pogledu, presude od 29. srpnja 2019., *Tibor-Trans* (C-451/18, EU:C:2019:635, t. 34.) i od 24. studenoga 2020., *Wikingerhof* (C-59/19, EU:C:2020:950, t. 37.).

¹⁰¹ Vidjeti, u tom pogledu, presude od 5. srpnja 2018., *flyLAL-Lithuanian Airlines* (C-27/17, EU:C:2018:533, t. 41.), od 29. srpnja 2019., *Tibor-Trans* (C-451/18, EU:C:2019:635, t. 35.) i od 9. srpnja 2020., *Verein für Konsumenteninformation* (C-343/19, EU:C:2020:534, t. 39.).

¹⁰² Iako pojam „nepošteno tržišno natjecanje” nije definiran u Uredbi Rim II, u njezinoj je uvodnoj izjavi 21. navedeno da bi „kolizijsko pravilo [...] trebalo zaštititi konkurente, potrošače i široku javnost te osigurati pravilno funkcioniranje tržišnoga gospodarstva. Veza s pravom države u kojoj je došlo do djelovanja na odnose između konkurenata ili zajedničke interese potrošača, općenito je u skladu s tim ciljevima”. Nadalje, s obzirom na to da odredbe prava Unije treba tumačiti u skladu s međunarodnim pravom, valja naglasiti da Pariška konvencija zahtijeva da države koje su stranke te konvencije, a to su sve države članice, osiguraju djelotvornu zaštitu od nepoštenog tržišnog natjecanja, što uključuje, u smislu te konvencije, „lažne navode u gospodarskom prometu koji na zao glas dovode poduzeće, proizvode ili industrijske ili trgovačke djelatnosti konkurenta”. S obzirom na te elemente, mora se smatrati da pojam nepoštenog tržišnog natjecanja, u skladu sa značenjem iz Uredbe Rim II, obuhvaća ocrnjivanje.

103. Kada je riječ o nepoštenom tržišnom natjecanju koje utječe na interese određenog konkurenta, o čemu je riječ u glavnom postupku, članak 6. stavak 2. Uredbe Rim II predviđa primjenu općeg pravila iz članka 4. te uredbe¹⁰³, to jest primjenjivost prava zemlje u kojoj je šteta nastala¹⁰⁴.

104. S obzirom na navedeno, smatram da će nadležni biti francuski sudovi ako se utvrdi da društvo Gtflix Tv ima značajan broj klijenata u Francuskoj koji vjerojatno imaju pristup sadržaju odnosno sadržajima o kojima je riječ te ih razumiju. Na nacionalnom je sudu da utvrdi te činjenice.

V. Zaključak

105. Budući da se zahtjev za ispravljanje podataka i uklanjanje određenog sadržaja može podnijeti jedino sudovima mjesta tuženikova boravišta ili onima koji se nalaze u mjestu u kojem je nastupio uzročni događaj ili onima koji se nalaze u mjestu središta tužiteljevih interesa, predlažem da se na prethodno pitanje odgovori na sljedeći način:

Članak 7. točku 2. Uredbe br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o [sudskoj] nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima treba tumačiti na način da tužitelj koji se poziva na radnju nepoštenog tržišnog natjecanja u obliku širenja izjava kojima ga se nastoji ocrniti na internetu te koji istodobno traži ispravljanje podataka i uklanjanje određenog sadržaja kao i naknadu neimovinske i imovinske štete koja proizlazi iz te povrede, može podnijeti tužbu ili zahtjev pred sudom svake države članice na čijem je državnom području sadržaj objavljen na internetu bio ili jest dostupan za naknadu štete nastale samo na području te države članice. Međutim, kako bi ti sudovi imali traženu nadležnost, nužno je da tužitelj može dokazati da ima značajan broj potrošača u području nadležnosti tog suda koji vjerojatno imaju pristup spornoj objavi te je razumiju.

¹⁰³ Doduše, tom je odredbom uvedena iznimka od pravila iz članka 6. stavka 1., prema kojem „[p]ravo koje se primjenjuje na izvanugovornu obvezu nastalu zbog nelojalne konkurencije je pravo one države u kojoj je došlo do štetnog djelovanja na odnose između konkurenata ili skupne interese potrošača ili postoji vjerojatnost štetnog djelovanja”. Međutim, tu iznimku shvaćam na način da se njome želi omogućiti, prema potrebi, primjena posebnih pravila iz članka 4. stavaka 2. i 3. te uredbe. Vidjeti Wautelet, P., „Concurrence déloyale et actes restreignant la libre concurrence”, *R. D. C.*, 2008/6, lipanj 2008., str. 512. Posljedično, u mnogim slučajevima neće biti razlike između ishoda primjene tih dvaju pravila jer će tržište često biti mjesto nastanka štete. Osim toga, u skladu s uvodnom izjavom 21. te uredbe, posebno pravilo iz članka 6. stavka 1. ne odstupa od općeg pravila iz članka 4. stavka 1., na koje se upućuje u članku 6. stavku 2., već ga konkretizira.

¹⁰⁴ Šteta koju treba uzeti u obzir kako bi se utvrdilo mjesto gdje je ta šteta nastala jest neposredna šteta, kao što to proizlazi iz uvodne izjave 16. navedene uredbe. Vidjeti presudu od 10. prosinca 2015., Lazar (C-350/14, EU:C:2015:802, t. 23.).